

Az 1405. évi városi dekrétum és a mezővárosok

Jelige: 87732.

Pályamunka lezárásának időpontja: 2023. január 9.

2023.

1. Bevezetés

A 14–15. század fordulóján élénk folyamatok játszódtak le a hazai városfejlődésben. Az Anjou-korban még nem voltak éles választóvonalak az egyes településtípusok között, ezek csak a 15. században élesedtek ki, váltak szinte átjárhatatlanná. A 15. század első felének mozgalmas időszaka után lassan kialakult a településtípusok jogi kategóriáinak hármas tagolása (*possessio, oppidum, civitas*) amely a középkor végéig változatlan maradt.

A Zsigmond-kor korszakhatárként is kezelhető a hazai városfejlődés vizsgálatakor, hiszen az ekkor lesüllyedő, vagy éppen felemelkedő települések a középkor végéig, vagy azt követően is megőrizhették az ekkor megszerzett helyüket a településhálózatban.¹ Mályusz Elemér az I. Lajos halálát követő instabil belpolitikai időszakról tett megállapítását, miszerint a király védelme ugyan nem teremt várost, nélküle azonban tartós polgári lét nem biztosítható,² Zsigmond uralmának egészére alkalmazhatjuk.³ A közel fél évszázados időszakban számos példát találhatunk városok átmeneti felemelkedésére, majd pozícióvesztésére (Debrecen, Patak), kiváltságaik megőrzésére és gyarapítására (Kassa, Eperjes), vagy éppen meglepő esetekre.⁴ Utóbbiak közé tartozik a Bihar megyei Rév is: ez az egyszerű falu 1405 kora nyarán Buda város jogait és kiváltságait kapta meg Zsigmondtól,⁵ ezáltal elvileg az is lehetővé vált, hogy a település a szabad királyi városok sorába emelkedjen. Azonban ahogy majd látni fogjuk, mint 1429 után Patak, úgy 1405 után Rév sem lett a tárnokszéki városok tagja.⁶

A 15. század első két évtizedében a mezővárosi magisztrátusok oklevéladásának fellendülését is megfigyelhetjük. A folyamatot elsősorban nem politikatörténeti fordulópontok befolyásolták, hanem a belpolitikai stabilitás, illetve instabilitás társadalomtörténeti lenyomataként jelent meg. Lakatos Bálint a mezővárosi oklevelek gyarapodásának egyik okát az 1405. évi városi dekrétumban és annak kedvező jogi hatásaiban látta.⁷

Az április 15-én Budán a királyi városok, mezővárosok és szabad falvak (*civitatum, oppidorum et liberarum villarum*) követeinek részvételével tartott királyi tanácsülésen megalkotott városi dekrétumában Zsigmond a polgárság életével, jogállásával és kereskedelmével kapcsolatos főbb problémákat szabályozta. Az ország egész területén Buda város súly- és mértékrendszerét vezették be, továbbá eltörölték annak árumezállító jogát. A

¹ Kubinyi 1987: 235.

² Mályusz 1984: 150.

³ Teke 2004: 225–226.

⁴ Kubinyi 1987: 237.

⁵ DL 87732.

⁶ Hasonló példa Pásztóé, amely 1407. április 26-án Tari Lőrinc királyi étekfogómeister kérésére budai jogot kapott, azonban a földesúri függőségben lévő település – hasonlóan Debrecenhez, Révhez vagy Patakhoz – nem tudott élni vele. Valter 1987: 277.

⁷ Lakatos 2019: 29.

polgárok pereikben vagy a tárnokmesterhez, vagy ahhoz a városhoz fellebbezhetek, amelynek városi jogát használták. A városok területén keletkezett perekben első fokon a városi bíróság, másodfokon a tárnokmester, harmadfokon pedig a király, gyakorlati értelemben a személynök volt illetékes dönteni. A forgalomba hozott királyi pénzt mindenki köteles volt elfogadni. A dekrétum ezenfelül szabályozta a posztókereskedelmet, a jobbágyok városba költözését, előírta a veretlen nemesfémek és az arany kivitelének tilalmát. Az 1405. évi városi törvény sok, a kereskedelem körébe vágó rendelkezése és a törvény kereskedelmi jellege is bizonyítja, hogy a törvényhozáskor a városi kiküldöttek is jelen voltak.⁸ A dekrétum kedvező gazdaságélénkítő hatása mellett C. Tóth Norbert megállapítása szerint a termelési viszonyok pozitív irányú megváltozása, a kereskedelem, illetve a pénzforgalom előtérbe kerülése eredményezte a Zsigmond-kori mezővárosok számának növekedését.⁹

Közvetlenül a törvény becikkelyezését követően, mintegy érvényt szerezve az abban megfogalmazott elveknek Zsigmond a városokkal való együttműködése jeleként néhány mezővárosnak kiváltságlevelet adott. A privilégiumokban a király a különböző vásártartási kedvezmények mellett engedélyezte, sőt mi több, olykor sürgette is a városfal-építést, míg néhány esetben Buda város jogát adományozta a településeknek. Az 1405. évi városi törvényben olvasható királyi *civitas*,¹⁰ királyi *oppidum*,¹¹ királyi *libera villa*¹² terminológiákat a dekrétum nem különítette el egymástól, ezért összefoglaló megjelölésként mindhármat „királyi városként” kezelte.¹³ A törvény szövege tehát nem tett különbséget a három

⁸ Ifj. Szentpétery 1934: 532.

⁹ C. Tóth 2008: 35.

¹⁰ A *civitas* jogi értelemben a teljes körű autonómiát, polgári szabadságjogokat élvező, kiváltságokkal felruházott és fallal övezett település. Lakatos 2019: 11. A királyi városok egy része a személynök joghatósága alá tartozott, míg mások a tárnokmesterhez. Kubinyi 2006: 56.

¹¹ A mezőváros, mint településforma pontos definíciójának megfogalmazása közel sem egyszerű feladat. Maga az elnevezés a késő középkor terméke, Ladányi Erzsébet kutatásai alapján a *libera villa* kifejezést a 14. század második felében váltja fel, és a 15. század közepére válik azt kiszorítva elterjedtté. Lakatos Bálint véleménye alapján az *oppidum* kifejezés elterjedése összefügg a magyarországi településhálózat bővülésével, hiszen a 15. században a települések hierarchikus megkülönböztetéséhez egy új kategóriára volt szükség a város és falu között. (Lakatos 2019: 12.) A mezővárosiasodás az ország gazdasági fejlődésével, az árutermelés növekedésével egyenes arányban haladt előre. Ez utóbbit igazolja a hetipiahálózat sűrűsödése is. (Kubinyi 1972: 41.) A meghatározás nehézségének egyik oka, hogy nincs két olyan *oppidum*, amely kiváltságait, kereskedelmi szerepét, lakói szabadságát tekintve ugyanazon kedvezményekkel rendelkezne. A mezőváros fejlettség szempontjából a falu és a város között helyezkedett el és határa mindkét irányból nyitott volt, emiatt a lesüllyedő városok éppúgy bekerülhettek közéjük, mint az emelkedőfélben lévő falvak. (Gulyás 2017: 17–18.) Kialakulásuk már a 14. században megkezdődött, de a 15. században ment végbe teljesen.

¹² A *villa* a magyarországi városfejlődés kezdetén még általában a legjelentősebb települések megnevezésére szolgált. (Lakatos 2019: 12.) A 15. század elejére kialakult hármas elnevezésbeli tagolódásban azonban a *villa* kifejezés már a legkisebb településeket jelentette, bár az okleveles forrásokban gyakrabban fordul elő a *possessio* megnevezés. A *possessio* alapvető jelentése ’javak, birtok’. A 13. század első évtizedeitől mindinkább a szó falu jelentése kezdett elterjedni. Lakatos 2019: 12–13., Szabó 1971: 51–54.

¹³ DRMH: 352. 1405. évi I. dekrétum. „*Hinc est, quod convocatis ex omnibus regni nostri comitatibus ac districtibus civitatum, oppidorum et liberarum villarum regie iurisdictioni pertinentium nunciis et legatis.*”

településtípus között. Mindez jól megfigyelhető a királyi városoktól az uralkodónak járó pénz és természetbeni szolgáltatások megállapításánál és az ajándékok felsorolásánál is, ahol csak azokat tekintette ezek alól mentesnek, amelyek régi szokásuknál fogva eleve nem tartoznak ilyen járadékokat nyújtani a királynak.¹⁴ Mindazonáltal Zsigmond törvényszövege az utolsó olyan dekrétumunk, amelyben ez a három településtípus még egymás mellett, hasonló értelemben szerepelt.¹⁵ Bácskai Vera megállapítása szerint a 14. századi terminológiában még gyakran vegyesen volt használatos a *civitas* és az *oppidum* elnevezés. Ebben a „kiválasztódási” időszakban alakult ki mind a későbbi ipari-kereskedő városok, mind pedig a mezővárosok jelentős része.¹⁶

A dekrétum kiadásakor, de még az azt követő kiváltságolások során sem dőlt el véglegesen, hogy mely településekből lesz majd a későbbiekben mezőváros, hiszen a törvényszöveg is egyöntetűen királyi városként kezelte őket, így a jogszolgáltatás során sem tett különbséget közöttük. A városok fellebbezésének kérdésével az 1405. évi városi dekrétum 4. és 12. cikkelye foglalkozott részletesen. A törvényszöveg szerint a fellebbezés során megszűnt a választás lehetősége a tárnokmester és a királyi jelenlét között, ezentúl a városi hatóságtól csak a tárnokmesterhez lehetett fordulni, vagy a kisebb és az újonnan alapított városok esetében ahhoz a városhoz, amelynek jogával éltek.¹⁷ A királyi jelenléthez és személyes jelenléthez csak a tárnokmestertől lehetett az ügyeket továbbítani, a kisebb városok ügyeiben pedig a végleges ítéletet a tárnokmesternek kellett meghoznia

A 14. század utolsó évtizedeiben állandósult az a joggyakorlat, hogy a tárnokmester tisztségét betöltő személy a királyi városok felettes bírójaként is működik. Mindezt az 1405. évi városi dekrétum rendelkezései véglegesen megerősítették.¹⁸ A Zsigmond-korban a tárnokmester mindvégig megtartotta egyfajta másodlagos, helyettesi jellegét. A városi privilégiumokban a király vagy a tárnokmester volt általában feltüntetve a polgárok felsőbírájául, tehát nem tisztán a tárnokmester. Ha azonban a város az uralkodóhoz fordult, ő legtöbbször az utóbbihoz utalta az ügyet. Ez azt jelenti, hogy a 15. század közepe táján kezdett a király és a tárnokmester városok feletti joghatósága egymástól különválni, amely a 15. század első felében még egybeolvadt, noha Zsigmond már érezhetően arra törekedett, hogy a két

¹⁴ DRMH: 355. 1405. évi I. dekrétum 10. tc.

¹⁵ Ladányi 1980: 451.

¹⁶ Bácskai 1965: 17–20.

¹⁷ Teke 2004: 232. DRMH: 355.

¹⁸ Ifj. Szentpétery 1934: 514–515. Kubinyi András a 14–15. század fordulóján kibontakozó rendszer három jellegzetességét emelte ki: a kisebb városok fokozatosan kiszorulnak, a megmaradók képviselői bírótársként vesznek részt az ítélezésben, végül pedig — legalábbis Zsigmond alatt — a ténylegesen ítélező altárnokmester igen gyakran a budai városi vezetőréteg tagja. Így azután a budai jog kezdi a tárnoki ítélezésben a döntő szerepet játszani. Kubinyi 1987: 241.

joghatóságot különválassa és a pereket a tárnokmester elé utalja. 1405-ben törvényileg is elrendelte, hogy akkor hozhatók eléje a polgárok perei, ha a tárnokmester nem akarna igazságot szolgáltatni, de Zsigmondnak ezek a törekvései ekkor még nem arattak sikert.¹⁹

A kutatás számára közel sem ismeretlenek az 1405 tavaszán, a dekrétum szentesítése után kibocsátott királyi privilégiumok. Mályusz Elemér Zsigmondról írott monográfiájában a dekrétum gyakorlati alkalmazásának egyik módját látta a városi kiváltságlevelekben.²⁰ Ladányi Erzsébet – noha részletesen foglalkozott a törvénytörvény városokra alkalmazott cikkelyeivel – a privilégiumok részletes elemzését nem végezte el.²¹

A kiváltságlevelek országos kontextusba helyezése, továbbá a dekrétummal való összevetése mindeddig nem történt meg. Említésre méltó, hogy a kutatás kevés figyelmet szentelt annak a ténynek, hogy a városi törvény kiadása után számos, Buda jogát elnyert település később a mezővárosok között sem számít majd igazán jelentősnek. Elsősorban ez adja az 1405. évi kiváltságlevelek esetében az ellentmondás alapját, hiszen számos olyan település nyerte el ekkor Buda jogát, vagy kapott városprivilégiumot, amelyek a későbbiekben nem lesznek igazi városok és a legszerencsésebb esetben is csak a jelentősebb mezővárosok közé kerülnek be.

Jelen dolgozat egyik legfontosabb célkitűzése az 1405 tavaszán és kora nyarán kiadott királyi kiváltságlevelek vizsgálata és a dekrétum szövegével való összevetése, valamint a kiváltságolt (mező)városok későbbi fejlődésének felvázolása, hogy láthassuk, hogyan hatott a privilégiumlevél az egyes települések utóéletére. Néhány esetben elengedhetetlen, hogy a tanácsülés előtti helyzetüket is a vizsgálat tárgyává tegyem. Számos mezőváros fejlődését a 15. század utolsó harmadáig követem végig, hogy választ találjak arra a kérdésre, hogy ezek a kiváltságlevelek mennyire voltak indokoltak, és eredményeztek-e egyfajta gazdasági prosperitást a település életében. Az 1405. évi királyi tanácsülés személyi összetételét, valamint kronológiai kérdéseit is megpróbálom majd tisztázni, különös tekintettel a tanácskozás kezdetére.

A dolgozat elkészítésének első fázisában a Zsigmondkori oklevéltár kiadott köteteinek felhasználásával összegyűjtöttem és táblázatos formába rendeztem mindazon oklevelek listáját, amelyekben a város és a mezőváros terminológiák különböző változatai szerepeltek. Ezután dolgoztam fel az 1405. évi oklevelek kéziratos változatát a DL-DF adatbázisban, majd vettem

¹⁹ *Iff. Szentpétery* 1934: 516-517. DRMH: 355. 1405. évi I. dekrétum 12. tc. Az 1405. évi privilégiumok elsősorban Buda város jogára hivatkoztak, amely magában foglalta a tárnokszékhez, vagy a személyes jelenléthez való fellebbezés jogát is. (*Blazovich* 2002: 160.) 1405. évi városjogok adományozásáról: *Fügedi* 1972: 334.

²⁰ *Mályusz* 1984: 166–168.

²¹ *Ladányi* 1980: 467–468.

össze a kiváltságlevelek szövegét a Bak János által szerkesztett *Decreta regni mediaevalis Hungariae* kötetben átírt városi törvény cikkelyeivel.

2. Az 1405. évi királyi tanácsülés és a városi dekrétum

Zsigmond 1405. évi első, úgynevezett városi dekrétumának jelentősége a hazai mezővárosfejlődés kapcsán is kimutatható. A dekrétumot ugyanis – a királyi városok mellett – elsősorban azon királyi tulajdonban lévő településekre alkalmazták, amelyek vagy elindultak a mezővárossá válás útján, vagy már eleve azok voltak.

Zsigmond részben saját külföldi tájékozottsága alapján, részben a polgárokkal való rendszeres kapcsolattartásnak Nagy Lajos-kori alapjaira építve hívta össze 1405. tavaszán városainak, mezővárosainak és szabad falvainak követeit.²² Az 1405. évi városi dekrétum tehát a királyi tanácsnak egy olyan ülésén keletkezett, amelyen a városok küldöttei is jelen voltak.²³ A királyi tanácsban ugyan most jelentek meg először tömegesen, de a király előtt már korábban is többször megfordultak és hallatták szavukat.²⁴ Számos alkalommal – már I. Lajos óta – a király elé álló városi küldöttek megjelölése az oklevelekben az „*ambassiatores et speciales nuncii*” volt. Ezek a küldöttek a legtöbbször a polgárok ügyvédjeként jártak el, emiatt Ladányi Erzsébet szerint 1405-ben szintén a prokurátori képviselő jelenik meg.²⁵

Mindazonáltal nem az 1405. évi tanácsülés lehetett az első olyan alkalom, amikor a király egy, elsősorban a királyi városokat érintő kérdés eldöntésében kikérte tanácsnokai véleményét. Zsigmond 1397. október 22-én, a Szeben és Buda között a Bécs felé irányuló kereskedelem ügyében kirobbant éles vita eldöntését elhalasztotta „*az összes prelátusok és bárók gyűlésére, amikor majd velük Isten vezérletével valamilyen meghatározott helyen együtt lesz.*”²⁶

Az 1405-ben alkalmazott gyakorlat előzményeit – miszerint az uralkodó döntését a királyi tanács városi küldöttekkel kibővített ülésén hozza meg – már három évvel korábban is felfedezhetjük,²⁷ amikor 1402. január 22-én Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Lőcse és Bártfa városa árumegállító jogot kapott Zsigmondtól, amely a külföldi és belföldi kereskedőkre egyaránt érvényes volt.²⁸ Zsigmond intézkedései tulajdonképpen a kereskedelem fellendítését célozták és ezzel együtt karolták fel a városi polgárságot, mint a kereskedelemmel leginkább foglalkozó társadalmi csoportot. 1402-ben a privilegizált városok nem saját kérésükre, hanem

²² DRMH: 352.

²³ Ladányi 1994: 113. A városok követeinek 1405. évi meghallgatása jellegében a német birodalmi *Stadttag*-okhoz hasonlítható. Ezeknek a gyűléseknek az összehívása a 14. század utolsó harmadától kezdve vagy megelőzte, vagy követte az urakkal való tanácskozást. A városi gyűlések elsődleges célja a pénz- és adóügyek, kereskedelmi és más, városokat érintő kérdések megtárgyalása volt.

²⁴ Szende 2017: 240.

²⁵ Ladányi 1994: 113.

²⁶ ZsO. I. 5026. DF 244639., Ladányi 1994: 112.

²⁷ Kubinyi 1987: 239.

²⁸ ZsO. II. 1411-1414.

a királyi tanács kezdeményezéséből jutottak árumegállító joghoz, azért, mert az árumegállító helyeket a kereskedelempolitika megváltoztatásával az uralkodó az ország középső részeiről a határokra tolta ki.²⁹ A király azonban még ugyanabban az évben, 1402. október 1-én olyan tartalmú oklevelet adott ki, amelyben előbbi intézkedését visszavonta.³⁰ Zsigmond döntését a prelátusok, bárók és előkelők tanácsából az érintett királyi városok polgárainak jelenlétében hozta meg.³¹

Az 1405-ben zajló királyi tanácsülés összehívásának okairól a dekrétum bevezetője számol be. A törvénytörvényt bevezető *arenga* a királyi méltóság kormányzó főségének felelősségéről ír, amely annál éberebben munkálkodik alattvalóinak nyugalmán, mindinkább azt látja, hogy a közboldogság saját dicsőségére, míg a nyomor saját kárára és megalázására szolgál. Az a fejedelem, aki alattvalóinak békéjét és biztonságát forgatja eszébe nem lehet dicstelen, sőt mi több, nem lehet derék, ha a jövő veszélyeinek nem veszi elejét. A törvénytörvény indoklása szerint azért hívta össze Zsigmond országa megyéinek és kerületeinek követeit, továbbá a királyi joghatósága alá tartozó városainak, mezővárosainak és szabad falvainak küldötteit, hogy meghallgassa kívánságaikat és panaszait. A király főpapjainak, báróinak és tekintélyesebb előkelőinek, valamint ama követeknek tanácsára az ország java és békességes állapota kedvéért, s annak nyilvánvaló hasznára hozta törvényeit.³²

A városi dekrétum kiadását Bak János több tényezővel is indokolja.³³ Véleménye szerint a dekrétum is jelzi Zsigmond érdeklődését a hazai városok fejlesztése iránt, mely esetben feltehetően a cseh és a német területek városai szolgálhattak számára mintául. A királyi városok erősítésének támogatását az 1390-es években bekövetkezett változásokkal magyarázta, ugyanis a királyi tulajdonban lévő várak és kastélyok száma a birtokadományozások miatt jelentősen megfogyatkozott, ezáltal gyengült a király országon belüli hatalmi pozíciója. Mályusz Elemér szerint a városok feletti királyi ellenőrzés megtartása fontos tényező volt az 1403–1404. évi felkelés leverésében is, ezáltal hatalma biztosításának egyik módját is a városok támogatásában látta.³⁴ A királynak azonban mindenekelőtt pénzbevételekre volt szüksége, és tisztában volt azzal, hogy a virágzó városok adója jelentős bevételi forrás lehet. Zsigmond dekrétuma azzal, hogy az egész városrendszert átfogta, már magában is új irányt jelzett, ugyanakkor tilalmaival

²⁹ Pach 1975: 11-12., *Iffj. Szentpétery* 1934: 531. Részletesebben lásd: *Teke* 2004: 227-230. Zsigmond gazdasági főtanácsadója ekkor Nürnbergi Márk volt. Az általa képviselt kereskedőcsoport számára olcsóbb lehetett a magyar üzleteket a határon és nem pedig a távolabb lévő fővárosban megkötni. *Kubinyi* 1972: 49-50.

³⁰ DF 269230., ZsO. II. 1949. Részletesebben lásd.: Pach 1975. 11-12. *Mályusz* 1984: 165-166.

³¹ ZsO. II. 1949. DF 269230.

³² DRMH: 352.

³³ DRMH: 350.

³⁴ *Mályusz* 1984: 52–54.

elárulta, hogy a városokon túlmenően az egész gazdasági életet szabályozó politikát kíván követni.³⁵

Az 1405 tavaszán összeült királyi tanácsülés végét az írásba foglalt dekrétum dátuma, azaz április 15-e jelzi, valamint az ezen a napon kibocsátott városi kiváltságlevelek. Ezt követően Garai Miklós nádor Zsigmond írásos parancsára április 27-ére Pest mellé hívott össze a Pilis és Pest megyei nemesek és más jogállásúak részére egy congregatiót, amelyen a városi dekrétumot a jelenlévők végül elfogadták és megerősítették.³⁶

A tanácsülés kezdetének pontos meghatározása eddig még nem történt meg, habár az oklevelek segítségével kijelölhető egy hozzávetőleges kezdő dátum. Debrecennek ugyanis a kapott, 1405. április 2-ára keltezett, Buda jogát biztosító kiváltságlevelében az április 15-i dekrétum bevezetőjében szereplő szöveggel megegyező érvelést olvashatunk. A kiváltságlevél rendelkezései pedig olykor szinte szóról-szóra megegyeznek a későbbi törvényszöveg cikkelyeivel, vagyis a tanácsülés ekkor már megkezdődött.³⁷

Mindez azt bizonyítja, hogy a debreceni privilégium kiadásáig, azaz április elejéig már számos olyan cikkelyt szövegszerűen megfogalmazhattak, amit csak két héttel később foglaltak majd bele a dekrétumba, vagyis az elkészült fogalmazványról másolták át Debrecen kiváltságlevelébe. Ez pedig azt igazolja, hogy ekkor már tárgyalták egy ideje a későbbi dekrétum cikkelyeit. A tanácsülés kezdetének legkorábbi lehetséges időpontja, amit még igazolni tudunk az március 21-e lehetett, amikor a király a szebenieknek kiváltságlevelet adott, amelyben megtiltotta a vámszedőknek a város polgárainak zaklatását.³⁸ A Budán³⁹ datált oklevél tartalma szerint maguk a király előtt megjelenő szebeniek kérték a vámok alóli felmentésüket, ami arra utal, hogy ekkor már tárgyalták a vámok kérdését is, vagyis a város küldöttei már tudták, hogy a királyi városok kereskedőinek vámmentességét a tanácskozás végeztével szintén be fogják majd cikkelyezni. Mályusz Elemér szerint a tanácsülés legalább

³⁵ Mályusz 1984: 167. A dekrétum Budára célozva kijelentette, hogy egyetlen város haszna és előnye miatt az ország egész közössége nem szenvedhet kárt és veszteséget. DRMH: 355. 1405. évi I. dekrétum 11. tc. A tilalmak ugyanezt a törekvést szolgálták: külföldi só nem hozható be, arany, ezüst réz és más ércsek nem szállíthatók ki. A polgári rendet Zsigmond nem egységes tömegnek, hanem egymáshoz szervesen kapcsolódó város csoportok összességének látta. Kubinyi András hasonló megállapítást tesz: Kubinyi 1987: 239.

³⁶ DL 9035., ZsO. II. 3851. A congregatiót és a tanácskozás körülményeit Lásd.: Ladányi 1980: 466. Valószínűsíthető, hogy a dekrétum kihirdetése a többi megyében is megtörtént, azonban ezek az oklevelek nem maradtak fenn.

³⁷ Mindezt már Mályusz is megállapította. lásd.: Mályusz 1960: 172., Uő. 1984: 166. DRMH: 350. Azonban egyikük sem hozta összefüggésbe a debreceni kiváltságlevél keltezését a tanácsülés kezdetével, illetve a törvényszöveg cikkelyeinek elkészültével.

³⁸ DL 244729., ZsO. II. 3736.

³⁹ Engel-C. Tóth 2005: 83. 1405-ben Zsigmond február 25. és július 4-e között végig Budán tartózkodik.

két hétig tartott, így ez alapján is feltételezhetjük tehát, hogy a tanácsülés március első harmadában, vagy annak közepe környékén már elkezdődhetett.

Fontos megjegyezni, hogy a királyi tanácsülés összehívásának ésszerű ideje a városi és az országos jogban is kiemelkedő jelentőségű ünnepnek számító Szent György napja (április 24.) lett volna. A szokatlanul korai, előrehozott időpontot feltehetően az ekkor már tervezett bosnyák hadjárat és a Szent György napi adó kérdése magyarázhatja.⁴⁰ Az 1405 áprilisában keltezett kiváltságlevelek többsége ugyanis az újonnan felemelt városok számára az éves cenzusuk megfizetésének egyik részletét többnyire Szent György napjára teszi. Április 15-én Zsolna évi adóját Zsigmond 200 aranyforintban állapította meg, amelyet évente két egyenlő részletben, úgymint Szent Györgykor (április 24.) és Szent Mihály arkangyal ünnepén (szeptember 29.) tartoznak fizetni.⁴¹ Ugyanezen a napon került megállapításra Kisszeben éves cenzusa, melynek összege 170 aranyforint volt, amit ugyancsak április 24-én tartoztak megfizetni.⁴² Somorjának a 88 aranyforintos adóját évente két részletben Szent Györgykor és Szent Mihálykor kell a királyi kamarának beszolgáltatni, azonban azt Zsigmond a városfalak építési költségeire való tekintettel elengedte.⁴³ A királyi kamara tehát jelentékeny bevételre tehetett szert azáltal, hogy az újonnan felemelt városok éves adójának egésze, vagy esetenként egy részlete már áprilisban befizetésre került.

A budai tanácsülésen jelenlévő királyi városok teljes létszámát nem ismerjük, ugyanakkor a dekrétum bevezetője elárulja, hogy a magánföldesúri kézben lévő mezővárosok és városok nem képviseltették magukat.⁴⁴ Az április közepén kiváltságolt városok azonban minden bizonnyal ott voltak a királyi tanácsülésen, hiszen megfelelő képviselő, személyes fizikai jelenlét nélkül nem kérhettek volna a dekrétum kiadását követően szinte azonnal, még aznap vagy pár nappal később királyi privilégiumot. Április 15-én kapta kiváltságait Rózsahegy, Alsókörs, Somorja, Zsolna és Kisszeben, 16-án Kassa, majd 17-én Eperjes városa.⁴⁵ Ezek küldöttei tehát bizonyosan részt vehettek a dekrétum becikkelyezésénél.

Feltétlenül ott voltak továbbá azon városok küldöttei is, amelyeknek levéltára máig megőrizte a dekrétum egy-egy példányát, sarkukon az illető város nevével, valószínűsítve a

⁴⁰ Valószínűsíthető, hogy Zsigmond a hadjárat költségeinek legalább egy részét a Szent György napi adóból akarta fedezni, továbbá a tanácskozás mielőbbi befejezését az is indokolhatta, hogy személyesen maga is elutadjon indulni a Délvidékre.

⁴¹ DF 274704., ZsO. II. 3795.

⁴² DF 258980., ZsO. II. 3794.

⁴³ DF 274862., ZsO. II. 3792.

⁴⁴ DRMH: 352.

⁴⁵ Az oklevelek pontos jelzeteit lásd a lent lévő táblázatban. Debrecen az április 2-ra keltezett oklevél miatt szintén képviseltette magát. Nagyszeben március 21-én keltezett privilégiuma alapján szintén követek útján képviseltette magát.

feltevést, hogy Budáról követ vitte haza.⁴⁶ Az történhetett, hogy a dekrétum becikkelyezését követően számos másolatát elkészítették, majd az írnok ráírta az oklevelek sarkaira a címzett város nevét, ezután pedig kiosztották ezeket a példányokat a jelenlévőknek. Ezek a városok Besztercebánya, Hibe, Korpona, Lőcse, Németlipcse, Sárvár, Sopron, Szeged, Zágráb és Zólyom voltak. Kassa és Eperjes⁴⁷ jelenléte miatt valószínűsíthető, hogy Pozsony és Nagyszombat is képviseltette magát, mivel hasonló jelentőségű, királyi tulajdonban lévő, nagy kereskedővárosok voltak. A budai küldöttek jelenléte is értelemszerű, egyrészt a város jogának adományozása miatt, másrészt a tanácsülés helye miatt. Keve április 25-én kapja privilégiumát így az ottani küldöttek jelenléte sem zárható ki.⁴⁸

A májusban privilegizált települések ezzel szemben valószínűleg nem voltak jelen követeik révén a tanácskozáson, azonban a dekrétum kiadásának hírére amint lehetséges volt, küldötteket menesztettek a királyhoz, a dekrétumban foglalt kiváltságokat kérve tőle. Május 1-én Giba⁴⁹ és Libetbánya⁵⁰ majd 25-én Turán⁵¹ vámmmentességét erősítette meg Zsigmond a városi dekrétumára hivatkozva. A Bihar megyei Rév május 29-én kapott kiváltságlevelet,⁵² majd június 14-én Felszeged vámmmentességét is megerősítette a király.⁵³ Feltehetően, ezek a kevésbé jelentős városok azért kérték saját oklevélbe foglalva a vámmmentességüket, mert tisztában voltak gyengeségükkel és féltek, hogy a dekrétumot nem tartják majd rájuk nézve érvényesnek. Mindez azt mutatja, hogy ezen kisvárosok lakói is tudták, hogy nem minden település igazi városattól, hogy királyi kézben van.

A királyi tanácsülésen megjelent prelátusok és bárók személyének egy csoportja ismert, hiszen maga a dekrétum megerősítő része ad róluk számot.⁵⁴ Mályusz Elemér valószínűsítette, hogy az 1405. évi tanácskozás során a király egyik fő tanácsadója az a Nürnbergi Márk volt, akit az ekkor kiadott városi ügyeket érintő oklevelek *relator* gyanánt említene.⁵⁵ Ezzel magyarázható, hogy a tanácsülés végeztével becikkelyezésre kerülő törvényszöveg, de maga

⁴⁶ Mályusz 1984: 166. Kolozsvár mivel példányának keltezése november 23. Mályusz Elemér szerint nem volt jelen a tanácsülésen.

⁴⁷ A fenti városok levéltára által megőrzött dekrétum példányainak jelzetét lásd: ZsO. II. 3791. alatt.

⁴⁸ ZsO. II. 3824.

⁴⁹ ZsO. II. 3841.

⁵⁰ ZsO. II. 3842.

⁵¹ ZsO. II. 3907. A Liptó megyei Turán Rózsahegy szomszédságában van, feltételezhetően a városi dekrétum egy – a rózsahegyeiek által hazahozott – példányát is láthatták a turániak és ezután küldtek követeket Zsigmondhoz.

⁵² DL 87732., ZsO. II. 3921.

⁵³ DL 90553., Az oklevélben szereplő „*Azzonfolua alio nomine Felzeged*” Szeged északi városrésze lehetett, amely a nevéből következtetve 1405-ben már elérte a korai településű Asszonyfálvát. Blazovich 2002: 60.

⁵⁴ DRMH: 359.

⁵⁵ Gyöngyössi 2004: 106. Nürnbergi Márk 1395-től fontos szerepet játszott a királyi pünzügyigazgatásban, emellett 1404–1412 között lehetett a királyi tanács tagja a relatios jegyzetek alapján. Mályusz 1960: 172–173. Kubinyi 1987: 240.

Zsigmond is a királyi városok gazdasági helyzetéről és a kereskedelmi hálózatban betöltött szerepéről pontos információkkal rendelkezett.

A dekrétum kiadását követő kiváltságolási hullám végét Zsigmond 1405. évi boszniai hadjáratának kezdete jelentette.⁵⁶ A hadjárat költségeinek fedezésére a király május 24-én apósának, Cillei Hermannak 48 000 aranyforintért eladta a Muraközt.⁵⁷ Június 9-én a még Budán tartózkodó király parancslevelet intézett Kassa városának bírójához, esküdtjeihez, valamennyi polgárához és hospeseihez.⁵⁸ Ebben azt kérte, hogy mivel erős hadsereggel a határok kiigazítása miatt Rámába és Boszniába szándékozik menni, hadjárata kiadásainak fedezéséhez 800 aranyforintot adjanak át Nürnbergi Márk harmincadispánnak, aki a megbízásából az összeg fejében megfelelő mennyiségű sót fog nekik átadni. Vonakodásuk esetén ugyanő kényszerítheti Zsigmond nevében a város polgárait a parancs teljesítésére. Egy nappal később hasonló parancslevelet intézett az uralkodó Eperjeshez is, melyben a háború költségeire 500 aranyforintot kért.⁵⁹ A tervezett hadjáratral és annak költségeivel állhat összefüggésben a fentebb már ismertetett, július 2-ára datált királyi oklevél, amelyben Zsigmond elrendelte, hogy a kolozsváriak csak keleti hadjárat alkalmával lesznek kötelesek 200 aranyforintot fizetni katonai szolgálatuk megváltásául. Mivel a város kiváltságait július 2–4 között nyerte el, az uralkodó feltehetően a kassai és eperjesi gyakorlathoz hasonlóan Kolozsvár számára is benyújtotta a számlát. A háttérben minden bizonnyal lejátszódó alkudozások után azonban a boszniai hadjárat költségeihez végül nem járul hozzá a város.

⁵⁶ Engel 1987: 89–90. Zsigmond 1405. évi Una völgyi hadjárata a bosnyák Hervoja vajda ellen irányult.

⁵⁷ 1405. május 24. DF 288300., ZsO. II. 3903.

⁵⁸ 1405. június 9. DF 270083., ZsO. II. 3956.

⁵⁹ 1405. június 10. DF 287056., ZsO. II. 3962.

3. A királyi tanácsülés kapcsán kibocsátott kiváltságlevelek

Az 1405. évi városi dekrétum becikkelyezése után szinte azonnal megindult az a kiváltságolási hullám,⁶⁰ amire a kutatás eddig alig figyelt fel. Az alábbi táblázatban a városi dekrétum becikkelyezésével párhuzamosan kiadott királyi kiváltságleveleket gyűjtöttem össze, kiegészítve a májusban és júniusban íródott, a törvényszövegre hivatkozó privilégiumokkal.

Település	Oklevél keltezése	Privilégium	Jelzet
Nagyszeben	1405. 03. 21.	vámmentesség	DF 244729
Debrecen	1405. 04. 02.	Buda joga, falépítés	DL 278841
Somorja	1405. 04. 15.	Pozsony joga, falépítés	DF 274862
Alsóköörös	1405. 04. 15.	Buda joga, falépítés	DL 10340
Zsolna	1405. 04. 15.	Korpona joga, falépítés	DF 274704
Kisszeben	1405. 04. 15.	Kassa joga, falépítés	DF 258980
Rózsahegy	1405. 04. 15.	Vámmentesség	DF 271849
Kassa	1405. 04. 16.	vámmentesség	DF 269316
Eperjes	1405. 04. 17.	vámmentesség	DF 228626
Somorja	1405. 04. 17.	vámmentesség	DF 274828
Eperjes	1405. 04. 18.	városfalépítés, vámmentesség	DL 42841
Keve	1405. 04. 25.	sokadalom	ZsO. II. 3824
Giba	1405. 05. 01.	vámmentesség	ZsO. II. 3841
Libetbánya	1405. 05. 01.	vámmentesség	ZsO. II. 3842
Sárvár	1405. 05. 13.	1328. évi kiváltságlevél átírása	DL 6656
Turán	1405. 05. 25.	vámmentesség	DF 268724/268725
Rév	1405. 05. 29.	Buda joga	DL 87732
Debrecen	1405. 06. 02.	sokadalom	ZsO. II. 3930.
Felszeged	1405. 06. 14.	vámmentesség	DL 90553
Kolozsvár	1405. 07. 01-04.	falépítési engedély, királyi védelem	ZsO. II. 4020-23/27-31.

⁶⁰ A kiváltságleveleket lásd az 1. táblázatban.

Brezovica	1405. 07. 16.–08. 01.	kiváltságlevél megerősítése	DL 104039
Kolozsvár	1405. 07. 28.	vámmentesség	ZsO. II. 4063
Rózsahegy	1405. 08. 05.	vámmentesség	DF 271851
Csurgó	1405. 11. 28.	Segesd joga	DL 37588

1. táblázat: Az 1405-ben kiváltságolt települések.

Az 1405. évi királyi privilégiumok sorát a fent már említett március 21-én kiadott nagyszebeni oklevél nyitotta meg, melyben Zsigmond a város polgárainak kérésére megtiltotta a vámszedőknek a szebeni polgárok zaklatását. Az április 2-ára datált debreceni privilégium kapcsán már szövegszerű egyezéseket fedezhetünk fel az oklevél tartalma és a később becikkelyezett dekrétum pontjai között. Az oklevélben az április 15-i városi törvény bevezetőjében szereplő szöveggel megegyező érvelést olvashatunk, a kiváltságlevél rendelkezései pedig olykor szinte szóról-szóra megegyeznek a törvényszöveg cikkelyeivel. Mindez azt támasztja alá, hogy a debreceni privilégium kiadásáig már számos olyan cikkelyt szövegszerűen megfogalmaztak, amit két héttel később foglalnak majd a dekrétumba.

<i>Zsigmond 1405. évi városi dekrétuma</i> <i>DRMH: 352-355.</i>	<i>Az 1405. évi debreceni kiváltságlevél</i> <i>DF 278841.</i>
per Bissenos, aliquando per Tartaros, nonnunquam per alios paganos, novissime vero per Turcos irrogatis solummodo ob muratarum civitatum seu aliarum munitionum carentiam et defectum,	per Bissenos, aliquando per Tartaros, nonnunquam per paganos, novissime vero per Turcos irrogatis ob muratarum civitatum seu carentiam munitionum ⁶¹
Hinc est, quod convocatis ex omnibus regni nostri comitatibus ac districtibus civitatum, oppidorum et liberarum villarum regie iurisdictioni pertinentium nunciis et legatis, auditis et diligenter intellectis eorum et cuiuslibet ipsorum petitionibus,	Convocatis ex omnibus regni nostri civitatibus ac districtibus civitatum, oppidorum et liberarum villarum regie iurisdictionis pertinentium nuntiis et legatis, auditis et diligenter intellectis eorum et cuiuslibet ipsorum petitionibus,

⁶¹ DRMH: 361. A

utputa omnes pellifices unum pellicium, omnes frenatores unum frenum et sic de singulis una vice dumtaxat in anno, quandocunque nos inde transire contingat,	utputa omnes pellifices unum pellicium, omnes frenatores unum freum et sic de singulis una vice dumtaxat in anno, quandocunque nos inde transire contingat
victualia oportuna ad unum prandium et unam cenam, si prandium et cenam ibidem habere voluerimus, aut prandium vel cenam tantummodo, si nisi semel nos ibidem comestionem habere contigerit, habundanter dare et amministrare teneantur	victualia autem, dum et quando nos aut reginalem maiestatem in ipsam civitatem nostram Debreczen (...) intrare contigerit, extunc cives et communitas ipsius civitatis victualia opportuna ad unam diem protota nostra (...) curia necessaria sufficienter dare teneantur

2. táblázat: Az 1405. évi városi dekrétum az 1405. április 2-án keltezett debreceni kiváltságlevél szövegének összehasonlítása

A debreceni privilégium indoklása szinte szó szerint megegyezik a városi dekrétum bevezető cikkelyével. Eszerint Zsigmond országa békéjének biztosítását látja abban, ha néhány újonnan várossá tett települést fallal övez és szabadságjogokkal ruház fel.⁶² Az ország, mint a krónikákból ismeretes, a besenyőktől majd a tatároktól, legújabbán a törököktől sok kárt szenvedett s ennek elsődleges oka a fallal körülvett városok és erődítmények hiánya, ahol az emberek javaikkal védelmet találhattak volna. Ezért a királyi joghatóság alatt álló városok, mezővárosok és szabad falvak küldötteivel folytatott megbeszélés, majd a prelátusaival és báróival való tanácskozás után Zsigmond elrendelte Debrecen fallal övezését.⁶³ A kisebb eltéréseket leszámítva a szövegszerű megfelelés oka feltehetően az volt, hogy a privilégium kiállítása során a kancellária írnoka a dekrétum fogalmazványáról másolt. Már Mályusz Elemér is felhívta a figyelmet az oklevél szövege és a törvényszöveg között megfigyelhető kapcsolatra. Mint ahogy azt látni fogjuk nem a debreceni privilégium az egyetlen példa a dekrétum szövegének felhasználására.

Debrecen egyébiránt 1361-ben szerezte első privilégiumát, melyben I. Lajos az apjának tett szolgálatokért a polgárságnak szabad bíró és esküdtválasztást engedélyezett az ekkor még

⁶² DL 278841.

⁶³ A falépítés indoklásaként a király az idegen népek ismétlődő támadásaira és az előző és belső konfliktusaira is utal. Ez a formula megjelenik minden falépítést engedélyező 1405 áprilisiában kiadott privilégiumban. Uo. „*in proximo iam preteritis disturbiorum ac regni nostri variarum motionum temporibus gravia dampna sustinuit atque predas necnon exercitiales, qui hostiles potius dici possunt, descensus et discursus*”

magánföldesúri kézben lévő településnek.⁶⁴ Debreceni IV. László 1404. évi halálával a Debreceni család fiágon kihalt és vagyona a koronára szállt.⁶⁵ A nemrég királyi kézbe került település valószínűleg szükségét érezte, hogy egy Zsigmond által kiadott privilégiummal támassza alá azt, hogy immár királyi városnak tekinthető, annak minden előnyével. Az 1405 április elején kibocsátott kiváltságlevél tartalma szerint a debreceniek mindazon jogokkal, szokásokkal, szabadságokkal és kiváltságokkal élhetnek, amelyek Buda város lakóit megilletik, valamint falépítési engedélyt kapnak a királytól.

A polgárok évi adó gyanánt újévkor és pünkösdkor 150 aranyforintot kötelesek fizetni a királyi kamarának. Az ajtónállómesternek újévkor 6 aranyforintot és nem többet tartoznak adni, míg évente egyszer a lovászmesternek és senki másnak, minden kézműves,⁶⁶ úgymint minden szűcs egy bőrt (*pellicium*), minden kantárkészítő egy kantárt (*frenum*) és minden nyeregkészítő egy nyeret (*sella*). Más, akár királyi, akár királynéi tisztviselőnek pedig, úgymint a pohárnok- és asztalnokmesternek, sáfároknak, ajtónállóknak, szakácsoknak vagy bárki másnak semmivel sem tartoznak. A királynak vagy a királynéi felségnek járó, egy napnak megfelelő *victualiat* csak addig és akkor kell beszolgáltatniuk, amikor Zsigmond vagy Borbála a városban tartózkodik.⁶⁷

A város közössége által szabadon választott bíró és az esküdtek, anélkül, hogy megerősítés végett bárkinek be kellene mutatnia őket, Buda városhoz hasonlóan minden ügyben bíraskodhatak. Ítéletük ellen a polgárok bírság nélkül Buda városához, majd a tárnokmesterhez fellebbezhetnek, azonban a tárnokmesterhez felküldött ügy a város vagy bárki más elé vissza nem kerülhet, hanem amennyiben szükséges a király személyes jelenléte elé, ahol azután végső ítéletet nyer.⁶⁸

Debrecen csupán az első, privilégiummal ellátott település volt a királyi tanácsülés időszakában, az igazi kiváltságolási hullám április 15-én, a dekrétum becikkelyezését követően indult meg. Az ugyanezen a napon kiadott somorjai kiváltságlevél bevezetője szintén megegyezik a debreceni privilégium *arengájával*.

Zsigmond 1405. évi somorjai oklevelének datálása kapcsán eltérő vélemények születtek, ami annak a következménye, hogy a dokumentum nem maradt fent eredeti formában, csupán egy 1689-ben keletkezett, I. Lipóthoz köthető megerősítése és további két egyszerű

⁶⁴ Solymosi 2011: 14., Fügedi 1972: 332.

⁶⁵ Módy 2006: 127.

⁶⁶ A debreceni kézművesség helyzetéről: Mályusz 1953: 136-137.

⁶⁷ DRMH 355-356. A kiváltságlevél ezen része megegyezik a dekrétum 13. cikkelyével, amely a városok ajándékairól és a victualiáról rendelkezik. DRMH 355-356

⁶⁸ Mindez megegyezik a dekrétum 12. cikkelyével. DRMH 355. Orosz 2011: 117-118.

tartalmi másolata ismert.⁶⁹ Mályusz Elemér Somorja kiváltságlevelét 1405. április 15-re teszi, ellenben a szlovák kutatás sokkal inkább április 17-ét tartja valószínűnek, ugyanis ezen a napon kelt Zsigmond két további oklevele, amelyekben vámmentességet biztosított a városnak.⁷⁰

Az okleveles forrásokban a 13. század második felében megjelenő Duna partján fekvő, révéngedéllyel⁷¹ rendelkező Somorja az 1405. évi privilégiumban szerepelt először városként. Az oklevél szerzője a városi dekrétum bevezető pontjait írja át, többnyire szó szerint. Az idegen népek pusztításait elkerülendő, Zsigmond meghallgatva tanácsának és a városok elküldött követeinek javaslatait, elrendelte a „*civitatem nostram*”-nak nevezett *Samaria* fallal övezését. Ugyanakkor a privilégiumot írásba foglaló írnok, noha a dekrétum bevezető cikkelyéről másolja a kiváltságlevél *arengáját*, a törvényszöveg sorrendjét már nem követte. Ilyen például az idegen népek támadásait részletező rész, amely megelőzi a tanácsülés összehívásának körülményeiről hírt adó sorokat.

Az előző példakkal ellentétben Somorja nem Buda, hanem Pozsony jogát nyerte el. Feltehetően a király rendelkezése mögött a város polgárainak kérését kell látnunk. Ők ugyanis minden bizonnyal Pozsony jogát ismerték elsősorban, tekintve, hogy a két település nem fekszik messze egymástól. A város közössége szabadon választhatott bírót és esküdteket, akik minden ügyben ítélték felettük. A *civitas* bírójának ítéletével szemben a polgárok a tárnokmesterhez fordulhatnak, azonban a széke elé felküldött ügy a város vagy bárki más elé vissza nem kerülhet, hanem a király személyes jelenlétének bírósága előtt nyerhet végső ítéletet.

Somorja 88 aranyforintos adóját évente két részletben Szent Györgykor (április 24.) és Szt. Mihálykor (szeptember 29.) kellett a királyi kamarának beszolgáltatni. A város éves cenzusából Zsigmond 80 forintot elengedett, továbbá meghagyta, hogy a maradék összeget további szükségleteikre fordítsák. Az építkezés költségei miatt szintén eltörölte a Gelle mezővárosnak évente fizetendő 12 aranyforintot is, melyet ezután az árkok és falak építésére kötelesek költeni.⁷²

A város újévi ajándékát Zsigmond 50 aranyforintban, vagy egy ugyanolyan értékű kehelyben szabta meg.⁷³ A királyi ajtónállóknak évi 400 új dénárt kellett fizetniük, ellenben az

⁶⁹ Az I. Lipót korabeli konfirmáció keltezése „*Anno Domini millesimo quadringentissimo decimo quinto septimo calendas maii.*” A keltezés hibája feltehetően a másolásakor már igen rossz állapotban lévő eredeti oklevél hibás olvasata során keletkezett. Az 1405. évi keltezés mellett szól, hogy az oklevelet Eberhard kancellársága (1404–1419) alatt adták ki. Engel 2001. CD-ROM. Részletesebben lásd.: *Strešňák* 2005: 21–23. DF 274862., a két másolat DL 10341., DL 22425.

⁷⁰ DF 274827., DF 274828. Az oklevelekben Somorja mint *oppidum* szerepel.

⁷¹ 1392. január 15. ZsO. I. 2364.

⁷² Feltehetően a somorjaiak a Gellétől bérelt Kozmafölde bérleti díjaként fizették eddig az összeget. *Strešňák* 2005: 24. Gelle Somorjától északkeletre, Pozsony megyében fekszik. Engel: Térkép

⁷³ Az újévi ajándékról részletesebben DRMH: 367.

ajtónállómesternek járó 6 aranyforintot az oklevél nem említette. A lovászmesternek járó kézműves járadékokat, valamint a királynak és a királynéi felségnek járó *victualiat* az oklevél a már megismert módon határozza meg. A kiváltságlevél végezetül meghagyta, hogy a város által szerzett valamennyi jószág és vagyon továbbra is váljon a város közösségének hasznára, ezáltal erősítve meg a somorjaiak birtokszerzését.

A szlavóniai Körös privilégiuma szintén április 15-én kelt, vagyis a város küldöttek útján képviseltette magát a budai tanácsülésen, ami jelentősége alapján nem meglepetés. Az Alsóköros/Óköros és Felsőköros/Újköros részekből álló település szlavón báni honorbirtokként a középkor folyamán végig királyi tulajdonban volt, ezért már a Zsigmond-kort megelőzően is rendelkezett gazdasági és igazgatási kiváltságokkal. A szlavón bán körösi székeként funkcionáló város adott helyet Körös és Verőce megyék báni közgyűlésének.⁷⁴ A helyi sókamarára 1397-ben van az első említés, míg Alsóköros szombati vására 1323-tól adatolható.⁷⁵

A privilégium *arenga* részében a városi dekrétum bevezető pontjainak szó szerinti átírása szerepel. Zsigmond a körösi kiváltság indoklásaként utalt a prelátusokkal, bárókkal és a városok küldötteivel folytatott tanácskozásra, majd az ott született határozatokra. Az oklevél ezen részeinek szinte szövegszerű megfeleltetése a városi dekrétum megegyező pontjaival feltehetően azért lehetséges, mert a kancellária írnoka előtt a kiváltság írásba foglalásával egy időben ott volt a dekrétum szövege is.

A király falépítési engedélyt adott a településnek.⁷⁶ Az oklevélben ennek indoklása megegyezik a dekrétum bevezetőjében megfogalmazott elvvel, amely a debreceni privilégiumhoz hasonlóan kiegészült az előző évi belső anarchiára történő utalással is. Az erősített jellegén túl Zsigmond Buda jogát, szabadságait és kiváltságait is biztosította Körösnek. A király természetes uraságának jeleként évi 20 aranyforintot követelt a város polgáraitól, amelyet Szent György ünnepén kell megfizetniük.

A debreceni és a somorjai oklevélhez hasonlóan az ajtónállómesternek és a lovászmesternek a fent már említett járadékokkal tartoztak a körösiek, és a királynak és a királynéi felségnek járó *victualiaról* is a már megismert módon rendelkezik. A polgárok maguk választhatták bíráikat és esküdtjeiket, akik minden ügyben ítélezhettek felettük. A meghozott ítélettel szemben Buda város tanácsához, majd a tárnokmesterhez, végül a király személyes jelenléte elé fellebbezhetek.

⁷⁴ Lakatos 2019: 399.

⁷⁵ Anjou VII. 31. és 178.

⁷⁶ DL 10340, ZsO. II. 3793.

Zsigmond 1405. április 15-én kelt oklevelében a zsolnaiaknak megszorításokkal ugyan, így a bíróválasztás joga nélkül Korpona kiváltságait adta.⁷⁷ A város eredetileg a tescheni jogot használta, majd 1369-ben I. Lajos parancsára tért át a határon belüli korponai jogra.⁷⁸ Korpona számára a szabad bíró- és plébánosválasztást az 1238/1244. évi, utóbb többször megerősített kiváltságlevél biztosította.⁷⁹ A korponai bíró minden ügyben szabadon ítéltethet.⁸⁰

Zsolna városa 1321-ben még I. Károlytól kapta első kiváltságlevelét.⁸¹ 1357. október 28-án I. Lajos január 1-re éves vásár tartását engedélyezte nekik, majd a következő évben védelmébe vette a sokadalomra tartó kereskedőket és felmentette őket a vámfizetés terhe alól is.⁸² 1384-ben Mária királynő erősítette meg Zsolna kiváltságait. A város évi adóját 200 aranyforintban állapította meg, amelyet évente két egyenlő részletben, Szent Györgykor (április 24.) és Szent Mihály arkangyal ünnepén (szeptember 29.) tartoztak fizetni. A város polgárai ezenfelül kikerültek a likavai várnagy joghatósága alól, felettük csakis választott bírójuk ítéltethet. Szabadon választhattak maguknak plébánost, akit azonban a püspöknek tisztében meg kellett erősítenie, továbbá a királynő felmentette a várost az ispán és más bárók beszállásolása alól.⁸³ 1397-ben Zsigmond tíz évre mentesítette a zsolnaiakat a harmincad fizetésétől.⁸⁴

Zsolna tehát már az 1405. évi privilégium megszerzése előtt is rendelkezett két olyan kiváltságlevellel (1321, 1384) amely jó alapot szolgáltatott ahhoz, hogy igazi *civitas* váljon belőle. A budai tanácsülés után Zsigmond tovább bővítette a város kiváltságait. A privilégium szövege szerint a király ekkor elrendelte Zsolna falakkal való megerősítését, ezenfelül megadta neki mindazon jogokat és szabadságokat, amelyeket Korpona is élvez.⁸⁵ A város évi adóját Mária 1384. évi kiváltságleveléhez hasonlóan évi 200 aranyforintban állapította meg. A lovászmesternek, az ajtónállómesternek és az uralkodónak a már ismert fizetnivalókkal és szolgáltatásokkal tartoztak. A városlakók közösségének nem adatott meg a szabad bíróválasztás joga, ugyanis Zsolna élén egy örökös richter állt, ítélete ellen Korpona városához, majd a tárnokmesterhez lehetett fellebbezni.

⁷⁷ ZsO. II. 3795.

⁷⁸ Bada 2005: 187-188. Zsolna 1379-től vezetett városkönyve is ezzel áll összefüggésben, ugyanis ekkor került átírásra a zsolnaiak részére a korponai városi jog. Zsolna város jogkönyve: DL 266966.

⁷⁹ LSMS: 243.

⁸⁰ Fejér CD IV/1. 330. Lakatos 2019: 502. A korponai városi jog a magdeburgi jog átvétele, Korpona maga is továbbadta városjogát, ezért falvak és mezővárosok fellebbezési fórumává vált. A korponai jogot átvevő települések: Németlipcse 1263, Hibbe 1265, Rózsahegy 1318, Zsolna 1369 stb.

⁸¹ Szende 2016: 326. 1321. július 12. Anjou. VI. 198.

⁸² Fejér CD XI. 5.

⁸³ LSMS: 578.

⁸⁴ ZsO. I. 4897.

⁸⁵ DF 274704. ZsO. II. 3795.

1405 tavaszán nem Zsolna volt az egyedüli felvidéki város, amely kiváltságokat kapott Zsigmondtól. Kiszében április 15-én kelt privilégiumában,⁸⁶ hasonlóan a zsolnai oklevélhez szintén átírássra kerül a városi dekrétum bevezető cikkelye. Zsigmond oklevele értelmében Kiszében közössége Kassa városának jogával élhet a jövőben. Bírójukat és esküdtjeiket szabadon választhatják, akik minden ügyben ítélnének felettük. Amennyiben a város polgárai elégedetlenek a bíró döntésével, akkor Kassa városához, majd a tárnokmesterhez, míg legvégül a király személyes jelenlétének bíróságához fordulhatnak.⁸⁷ A kiszebeniek évi adóját a király 170 aranyforintban szabta meg, amelyet Szent Györgykor tartoznak megfizetni, míg a város újévi ajándékát 55 aranyforintban. A tárnokmesternek járó kézműves termékeken túl a város közössége hat aranyforinttal tartozott az ajtónállómesternek. A királyi és királynéi felségnek járó egy napra elegendő victualiát a kíséretük is megkapta.

Az április 15-re keltezett kiváltságlevelek sorát Zsigmond Rózsahegy részére kiadott oklevele zárja.⁸⁸ Tylus Miklós bíró és Konrád ugyanottani polgár kérésére a király átírta és megerősítette Doncs ispán 1318. évi oklevelét, az esztergomi káptalan 1349. évi diplomáját, I. Lajos 1376-ban kibocsátott, a collecta szedésére és a kocsmáltatásra vonatkozó parancslevelét, valamint saját, 1399. évi vámmentességet biztosító privilégiumát.⁸⁹ A rózsahegy példája alapján feltételezhető, hogy az 1405. évi királyi tanácsülésen jelenlévő városok képviselői az adott közösség tanácsának tagjaiból kerültek ki, a küldöttek között így a bírót és néhány esküdtet kell látnunk.

Április 15-e után szünet állt be a városi kiváltságok adományozásában, ugyanakkor megszorodtak a vámmentességet biztosító oklevelek. Dekrétumára hivatkozva Zsigmond április 16-án Kassa,⁹⁰ majd 17-én Eperjes⁹¹ városának polgárait és kereskedőit mentette fel a vámfizetés alól. Tekintve, hogy mindkét oklevél Budán kelt és a vámmentesség igazolásaként a kiváltságlevelek kiadója a nemrég becikkelyezett törvényszövegre hivatkozik, a két város küldöttei bizonyosan ott lehettek a budai tanácsülésen.

Kassa és Eperjes gazdasági súlyához viszonyítva azon kevésbé jelentős városok és mezővárosok kértek és kaptak kiváltságlevelet április 15-én, akik érzékelték a dekrétum

⁸⁶ DF 258980. ZsO. II. 3794.

⁸⁷ Mindez gyakorlatilag azonos volt Buda város jogával.

⁸⁸ DF 271849. ZsO. II. 3796.

⁸⁹ LSMS: 397.

⁹⁰ ZsO. II. 3802. sz, DF 269316.

⁹¹ Április 17. ZsO. II. 3806., április 18-án a király azon fuvarosokat mentesíti a vámok alól, akik építőanyagot szállítanak a városba. Mindezt az eperjesiek panaszára tette. Kassához hasonlóan itt is büntetést helyezett kilátásba, hiszen a jogtalanul szedett vámokat Perényi Péter volt székelyispán köteles volt lefoglalni. A vámmentesség biztosítása ebben az esetben az eperjesi városfalépítés ügyét szolgálja. ZsO. II. 3808., DF 228626. Részletesebben lásd: *Gulyás* 2014a: 133.

becikkelyezésében rejlő lehetőséget. Mindez meglehetősen sürgős volt számukra, hiszen félhettek attól, hogy hamarosan a királyi kancellária előtt is realizálódik, hogy a valós gazdasági helyzetük nem áll összhangban a dekrétum pontjaival és a későbbiekben már nem tudnának ilyen szintű kiváltságleveleket kieszközölni. Ezzel szemben, mivel mindkét település királyi tulajdonban lévő nagy kereskedőváros volt, a kassai és eperjesi küldöttek jogosan feltételezték, hogy a frissen becikkelyezett dekrétum pontjai rájuk is vonatkoznak majd.

Az április 25-re keltezett kevei oklevél esetében már nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy képviseltette magát a polgárság a budai tanácsülésen.⁹² A kiváltságlevélben Zsigmond *Keve civitas* polgárai és hospesei számára Sarlós Boldogasszony (július 2.) napjára a város Boldogasszony plébániatemplománál évi vásárt engedélyezett.⁹³

Azok a települések, amelyek csak 1405 májusában és júniusában kaptak privilégiumot, küldöttek útján bizonyosan hiányoztak a törvénykezésről, ehelyett a dekrétum kiadásának hírére menesztettek csak sebtiben küldötteket Zsigmondhoz, kérve kiváltságaik megerősítését.

Giba⁹⁴ és Libetbánya⁹⁵ számára május 1-én biztosított a király vámmentességet. Tekintve, hogy utóbbi a városi dekrétum egy példányával rendelkező Besztercebánya közelében fekszik, elképzelhető, hogy a szomszédos település polgáraitól értesültek a tanácsülésről, sőt, az sem zárható ki, hogy meg is tekintették a törvényszöveget tartalmazó besztercei oklevelet.

Május 13-án Sárvár bírása és esküdt polgárai jelentek meg az akkor éppen ott tartózkodó Treutel Miklós tárnokmester előtt, kérve I. Károly 1328. évi kiváltságlevelének átírását.⁹⁶ Az Anjou-kori oklevél májusi átírása meglepő lehet, hiszen Sárvár küldöttei bizonyíthatóan ott voltak a dekrétum becikkelyezésénél, hiszen annak egy címzett példányát a város meg is kapta.⁹⁷ Elképzelhető azonban, hogy ekkor az 1328. évi oklevelet nem vitték magukkal, hogy azt a királlyal átírassák, ezért volt szükség a tárnokmester májusi megerősítésére.

Május 25-én a Liptó megye Rózsahegy szomszédságában elhelyezkedő Turán városának biztosított vámmentességet a király.⁹⁸ Libetbányához hasonlóan elképzelhető, hogy a turániak a tanácsulással kapcsolatos értesüléseik java részét a rózsahegyi polgároktól szerezték, akik szintén rendelkeztek a dekrétum egy példányával.

⁹² ZsO. II. 3824.

⁹³ Kubinyi 2000: 146. ZsO. II. 3824., Weisz 2012: 147. Részletesebben: C. Tóth 2021: 24-25.

⁹⁴ ZsO. II. 3841.

⁹⁵ ZsO. II. 3842.

⁹⁶ ZsO. II. 3880., DL 6656. Az 1328. évi kiváltságlevélben I. Károly széleskörű szabadságjogokkal ruházta fel a Sár-szigeti hospeseket. Szende 2016.: 292-293.

⁹⁷ Sárvár példánya az 1405. évi városi dekrétumból 1405. április 15., DL 9031.

⁹⁸ DF 268724., DF 268725. ZsO. II. 3907.

Az 1405. évi kiváltságolási hullám talán legtöbb kérdést felvető esete a Bihar megyei Rév május 29-én kelt privilégiuma volt. A település történetének alakításában jelentős szerepet játszott a 13. század második felétől adatolható Rév⁹⁹ és Bertény falvak között a Sebes-Körösön működő átkelőhely.¹⁰⁰

Az eleinte a Csanád nemzetség kezében lévő Rév az Anjou-korban a sólyomkői¹⁰¹ uradalom részeként 1317/18-ban került királyi tulajdonba, amikor is I. Károly megtörte a Borsa nembéli Tamás fiak uralmát.¹⁰² 1389-ben Zsigmond Sólyomkő várát minden tartozékával együtt Kaplai János szörényi bánnak adományozta.¹⁰³ 1395. március 29-én Zsigmond Révről keltezi egy a váci káptalanhoz intézett parancslevelet.¹⁰⁴

A sólyomkői uradalom¹⁰⁵ birtoklástörténetében 1399-ben következett be újabb fordulat. Kaplai János ekkor Szécsényi Frank országbíró előtt tiltakozott az ellen, hogy Zsigmond elvette tőle a várat, anélkül, hogy bármiféle bünt elkövetett volna. A szántói Lackok 1406. évi adománylevele arról is beszámol, hogy amikor a Zsigmond politikájával elégedetlen főpapok és bárók 1401-ben fogságba ejtették a királyt, a Kaplaiak visszaszerezték Sólyomkőt és mindaddig kezükben tartották, amíg Zsigmond úrrá nem lett a lázadason. Ezt követően Zsigmond újra elkobozta Sólyomkőt a Kaplaiaktól és az erdélyi vajdákra bízta.

Mivel Rév nem az 1405. évi városi törvény becikkelyezését követő áprilisi kiváltságolási hullámban kapta privilégiumát, így biztos, hogy küldöttek útján nem képviseltette magát a budai tanácsülésen. A település közössége csak a dekrétum hírére küldte el képviselőit Zsigmondhoz, kiváltságokat kérve tőle. A május 29-én keltezett privilégium¹⁰⁶ *arenga* része sok szempontból hasonlóságot mutat a városi dekrétum bevezető pontjaival.¹⁰⁷ Eszerint a királyi felséghez illő, hogy kitartóan és folytonosan szívén viselve alattvalóinak békéjét és nyugalma, gondoskodó lélekkel és szerető aggodalommal azokon serényen őröködjön. Továbbá, hogy a királynak alávetettek oltalma révén korábban elnyert kiváltságaikban megerősödjenek és a királyi felség dicséretére odaadásuk gyarapodjon.

⁹⁹ Györffy. I. 657, 587. Weisz Boglárka véleménye alapján a 13. század második felében már működött az átkelőhely. Weisz 2013: 326. 1284-ből már van rá adatunk. Reg. Arp. II. 3342. 3987.

¹⁰⁰ A révi vám kérdéséhez lásd: Weisz 2013: 19, 326. Iványi 1905: 95.

¹⁰¹ Györffy I. 661-662. Sólyomkő várának 13. századi történetét lásd: Zsoldos 2020: 9.

¹⁰² Bárány 2011: 99–100.

¹⁰³ Zsoldos 2020: 22. 1389. augusztus 20. ZsO. I. 1126., Adománylevél kiállítása: 1390. február 22. (DocVal 371–373)

¹⁰⁴ ZsO. I. 3904., DF 251781., A „nagy erdélyi út” mentén Nagyvárad és a Királyhágó között Révnél lehetett átkelni a Sebes-Körösön, így a településen jelentős volt az átmenő forgalom. Lásd.: Engel-C. Tóth 2005: 69. Az úthálózat kérdéséhez: Györffy 1987: 582.

¹⁰⁵ A 15. század első felében az uradalom 67 helységből állott. A két legjelentősebb település Almaszeg és Micske volt. Mályusz 1984: 184. ZsO. II. 4373., ZsO. II. 5057., Jakó 1940 340. sk., 330. 1.

¹⁰⁶ 1405. május 29. DL 87732., ZsO. II. 3921.

¹⁰⁷ DRMH: 352.

A Bihar megyei „*villam nostram seu oppidum*”-nak nevezett Révnek Zsigmond Buda város szabadságát és bíraskodási jogát (*iurisdictiones*) adta.¹⁰⁸ Ezzel Rév elvileg a szabad királyi városokra jellemző jogállást szerzett, gyakorlati értelemben azonban ezt mégsem tudta érvényesíteni. A „város” polgárait a király kivette a sólyomkői várnagy joghatósága alól és mentesítette az erdélyi vajdának, a várnagyoknak és az officiálisoknak járó szolgálatoktól, főként a vár tartozékain szedni szokott vámoktól.

Zsigmond természetes uraságának jeleként (*in signum dominii nostri naturalis*) a város polgáraitól 100 forintnyi, forintonként 100 új dénárral számolt adót várt el, melyet évente két egyenlő részletben, Szent György és Szent Márton napján (ápr. 24. és nov. 11.) kellett a királyi kamarába beszolgáltatni. Ezenfelül a város polgárai az ajtónállómesternek Szent Márton ünnepén 6 aranyforintot tartoztak fizetni.¹⁰⁹

A *victualiáról* és a lovászmesternek járó kézműves járadékokról az oklevél a már megismert módon rendelkezik. A diploma felhatalmazta továbbá a révieket, hogy maguk közül bírát és esküdteket válasszanak egy év időtartamra, aki minden, közöttük keletkezett ügyben ítélezhet. Ezek ítéletével szemben Buda városhoz lehet fellebbezni, innen a tárnokmesterhez, végső fokon pedig a király személyes jelenlétéhez. Mindez megegyezik a városi dekrétum 12. cikkelyével, ami szerint az újonnan létesített (*novo creavimus*) városok, ha bíráik és esküdtjeik határozatait nem fogadnák el, ahhoz a városhoz fellebbezhetnek melynek jogát elnyerték. Innen a tárnokmester elé vihetik ügyüket, azonban, ha már a tárnokmesterhez fordultak, de mégsem elégedettek a döntésével, saját bírájukhoz és esküdtjeikhez többé vissza nem térhetnek. Azonban, ha szükséges volna, ügyüket a király személyes jelenlétének bírósága elé vihetik, ahol megfellebbezhetetlen ítéletet nyerhetnek.

1405 júniusában további, elsősorban gazdasági és kereskedelmi jellegű királyi oklevelek keletkeztek. Debrecen áprilisi kiváltságlevele nem rendelkezett a sokadalom ügyéről, ezért június 2-án Zsigmond két éves vásárt is engedélyezett a városnak Szent György (április 24.) és Nagyboldogasszony (augusztus 25.) napján.¹¹⁰ Június 14-én a király Felszeged

¹⁰⁸ A révi privilégiumra már Fügedi Erik is hivatkozik. Fügedi 1972: 334.

¹⁰⁹ DL 87732. 1405. május 29. „*magistro queque ianitorum nostrorum sex florenos auri in eadem festo beati Martini*”. Ellenben a városi dekrétum 13. cikkelyében: „*Preterea magistro ianitorum nostrorum tempore in prefixo non plus, quam sex florenos dare et cum eisdem nostris muneribus annis singulis solve teneantur.*” Szemben az áprilisban kiadott királyi kiváltságlevelekkel, ahol a „*non plus quam sex florenos dare*” még szerepelt a révi kiváltságlevélben a kancellária írnoka már feltehetően nem a törvényszövegről másolt, hanem az ismert joggyakorlat szerint eljárva csak a lényegi információt rögzítette.

¹¹⁰ ZsO. II. 3930. A 15. században Debrecen regionális jelentőségét tekintve piacközponttá alakult, úti csomópont jellege emelte a legjelentősebb alföldi települések közé. Blazovich 2008: 59. A június 2-án keltezett privilégium szövegét közreadta: Weisz 2011: 142–143. 1407-től Szent Antal napján (június 13.) valamint az azt megelőző és követő 15 napban is tarthatott sokadalmat. ZsO. II. 5224., DF 278788. Weisz 2012: 138–139. Az oklevél átírata: Weisz 2011: 143.

polgárainak és kereskedőinek vámmentességét erősítette meg, továbbá megtiltotta a királyi és más vámszedőknek, hogy útjukban háborgassák őket.¹¹¹

1405 nyarán kapta kiváltságainak java részét Kolozsvár is, melynek küldöttei július 1. és 4. között Budán tartózkodtak. A város küldöttei feltehetően nem voltak jelen a tavaszi tanácsülésen, vagy nincs adatunk arra, hogy jelen lettek volna.¹¹² Mindazonáltal mivel Nagyszeben követek útján képviseltette magát nem zárható ki teljesen a kolozsváriak szereplése sem.

Július 1-én a király falépítési engedélyt biztosított a városnak, majd az építkezés támogatására a polgároknak adta a Léta várához tartozó három gabona-, két takács- és egy tímármalmot,¹¹³ míg másnap megállapította a város bírósági jogkörét.¹¹⁴ Július 2-án Zsigmond parancslevelében előírta, hogy a város polgárai csak keleti hadjárat alkalmával kötelesek 200 aranyforintot fizetni katonai szolgálatuk megváltásául.¹¹⁵ A király döntésében valószínűleg szerepet játszottak a tervezett boszniai hadjárat költségei, azonban a kolozsváriak ez alól felmentették magukat. A város július 4-én további kedvezményekhez jutott. Zsigmond a Tamási Jánoshoz és Szántói Lack Jakabhoz intézett parancslevelében felszólította a vajdákat, hogy ne merjék háborgatni a védelme alatt álló kolozsváriakat.¹¹⁶ Parancslevelében tiltotta meg továbbá a Létavárhoz tartozó Szentmiklóson való vámszedést is, mivel az ottani vámszedők eljárásukkal Kolozsvárnak és a királyi tisztviselőknek sok kárt okoztak.¹¹⁷ Július 28-án az ekkor már Zágrábban tartózkodó Zsigmond a királyi vámhelyeken áruik és állataik után fizetendő vám alól mentette fel a város lakóit.¹¹⁸ Ugyanezen a napon felszólította Kolozs és Doboka megyéket,¹¹⁹ továbbá a hét szász széket,¹²⁰ hogy a védelmébe vett kolozsváriakat szabadságaikban őrizték meg.

A Körös megyei Brezovica azaz Nagykemlék¹²¹ számára Zsigmond szintén 1405 nyarán adott privilégiumot. A brezovikai hospesek nevében György *villicus* István, Péter és Mátyás polgár jelent meg Zsigmond előtt, kérve, hogy erősítse meg I. Lajos 1367. évi kiváltságlevelét,

¹¹¹ ZsO. II. 3972., DL 90553.

¹¹² Kolozsvár rendelkezik ugyan a dekrétum egy példányával, azonban ennek keltezése november 23-a. ZsO. II. 4270.

¹¹³ ZsO. II. 4020. Ugyanerről az ügyről: 1405. július 4. ZsO. II. 4031. *Blazovich* 2018: 43.

¹¹⁴ ZsO. II. 4021. Ugyanezen a napon Zsigmond parancsának értelmében Kolozsvár pecsétjének hitelessége a Buda város pecsétjéhez lett hasonlatos. 1405. július 2. ZsO. II. 4023.

¹¹⁵ ZsO. II. 4022.

¹¹⁶ ZsO. II. 4029. A király tiltotta továbbá azt is, hogy a város polgárait útjukban bárki feltartóztassa. ZsO. II. 4027.

¹¹⁷ ZsO. II. 4028., ZsO. II. 4030.

¹¹⁸ Július 28. ZsO. II. 4063. Zsigmond döntésének indoklásaként a városi dekrétumára hivatkozik.

¹¹⁹ Július 28. ZsO. II. 4064.

¹²⁰ Július 28. ZsO. II. 4065.

¹²¹ *Lakatos* 2019: 258-259.

amelyet hűségük jutalmául nyertek el.¹²² Hasonló megerősítésre találunk példát augusztus 5-én is, amikor a király ismételt parancslevelet intéz valamennyi várnagyához és officiálisához, hogy a rózsahegyi polgárokat és kereskedőket dekrétuma értelmében ne merjék vámfizetésre kényszeríteni.¹²³

¹²² ZsO. II. 4051., Zsigmond megerősítő oklevelének pontos keltezése nem ismert, Mályusz Elemér 1405. július 16.–augusztus 1. közé tette az oklevél kibocsátásának dátumát.

¹²³ ZsO. II. 4084., DF 271851.

4. Városfalépítési engedélyek

Az 1405 áprilisában kiadott városi kiváltságleveleknek a budai jog adományozása és a dekrétumban szereplő pontok mellett fontos alkotóeleme volt a városfalépítési engedélyek biztosítása is. Zsigmond a dekrétumban elrendelte, hogy a városok egy részét falakkal kell övezni, némely királyi *libera villát* és *oppidumot* pedig a városok rangjára kell emelni.¹²⁴ A király elhatározását az indoklás szerint az országot ért különböző csapások is befolyásolták, melyeket néha a besenyők, máskor a tatárok, olykor más pogányok, legutóbb pedig a törökök mértek rá, s mely támadások gyakran siralmas pusztítást, a népnek igen sanyarú elhurcolását és megbecsülhetetlen károkat eredményeztek. A veszteségek jelentőségét fokozta a kőfalakkal ellátott várépítmények hiánya, ahol az emberek vagyonukkal és jószágaikkal elzárkózva menedékre leltek volna.¹²⁵

Az uralkodók könnyen felismerték, hogy az erősített királyi városok kiemelkedő stratégiai szereppel bírnak, mindazonáltal az építkezések egyfajta gátjaként szolgált, hogy a falépítési engedély megadása királyi felségjog volt.¹²⁶ A városfalak fontossága azonban nem csupán a védelemben rejlett. Magyarországon az Anjou-kortól kezdve egyre inkább elterjedt az a gyakorlat, hogy a *civitas* terminológia kizárólag a fallal övezett városokat illette meg.¹²⁷ Az 1351. évi 6 tc. éppen a fallal övezett városokat mentette fel a kilencedfizetés alól, de jóval később Werbőczy Hármaskönyvében is szerepelt a városfal, mint a város egyik fontos alkotóeleme.¹²⁸

Zsigmond uralkodásának első felében csak két város falainak építéséről van adatunk és akkor is a városok voltak a kezdeményezők.¹²⁹ Ellenben 1404-től országszerte élénk építkezések tanúi vagyunk, amelyeknek a király a megindítója és állandó sürgetője is volt egyben.¹³⁰ A király döntésének hátterében a 1403–1404. évi lázadást kell látnunk, ugyanis a fallal övezett városok stratégiai szerepe ezután katonailag felértékelődött.

1404. február 13-án a király felhatalmazta Eperjest, hogy 12 évig falai rendbehozatalára és teljes felépítésére fordítsa cenzusát és collectáját, miközben azt is hangsúlyozta, hogy az

¹²⁴ DRMH: 352.

¹²⁵ DRMH: 352.

¹²⁶ Gulyás 2014a: 131. Az első ismert okleveles adat erre nézve 1334-ből ismert, amikor I. Károly Gyöngyös városának Buda jogát és falépítési engedélyt adott. Szende 2016: 302.

¹²⁷ Kubinyi 1987: 236.

¹²⁸ Lakatos 2019: 11.

¹²⁹ Mályusz 1984: 168. 1387-ben Kassai András esküdt kérésére a király falépítési engedélyt adott Szászsebesnek. (ZsO. I. 296.) Tíz évvel később Sopron kérésére Zsigmond évi 200 forintot engedett át a város harmincadbevételeiből a falépítés költségeire. (Házi I/1. k. 254.)

¹³⁰ Mályusz 1984: 168.

építkezésre ő maga adta ki a parancsot.¹³¹ A városi dekrétum becikkelyezése után Zsigmond parancslevelet küldött Sáros városának is, hogy segítse az eperjesi falépítést,¹³² továbbá elrendelte, hogy az építkezésre alapanyagot szállító szekerek áthaladását a vámhelyeken ne akadályozzák.¹³³ Késmárkot 1404-ben ugyancsak arra utasította, hogy városfalai rendbehozatalának elősegítése érdekében 12 évig ne fizessen adót, amelyből 6 év összegét erre a célra kell fordítania.¹³⁴ Ugyanebben az évben Kolozsvárnak a mészárszékek cenzusát kellett a városfalainak az építésére költenie,¹³⁵ majd a dekrétum kiadása után hat gabona- és ványolómalom bevételeit ugyanarra felhasználnia.¹³⁶

Az 1405. évi kiváltságolások során elsőként Debrecen kapott falépítési engedélyt április 2-án, amit április 15-én Somorja, Alsókörs, Zsolna és Kisszeben követett. A májusban és júniusban kiadott királyi privilégiumok Kolozsvárt leszámítva nem tartalmaztak már a falépítési engedélyt. A városok erősítésének támogatását a kortársak Zsigmondra nézve annyira jellemzőnek látták, hogy azt a királyi kancellária egyik uralmi elve gyanánt fogalmazta meg.¹³⁷

A Debrecen, Somorja és Alsókörs részére kiállított kiváltságlevelekben a városok fallal övezésének indoklása megegyezik a dekrétum bevezetőjében megfogalmazott elvvel. A kiváltságlevelekben Zsigmond az előző évi belső anarchiára utalva siettetni a falak elkészültét.¹³⁸ Debrecen esetében a városfal építése anyagi erőforrások, de leginkább az alkalmas közeli kőanyag hiányában a kiváltságlevél kiadását követő években sem kezdődött meg.¹³⁹ A települést még a század végén is a későbbi adatokból ismert árok és sövény vette körül.

Ahogy azt fent is láthattuk, az építkezések támogatása érdekében Zsigmond az egyes városok évi adójának egy részéről, vagy akár annak egészéről is hajlandó volt lemondani. Somorja esetében a város évi 88 aranyforintos cenzusából a király 80 forintot engedett el emiatt, és eltörölte a Gelle mezővárosnak évente fizetett 12 aranyforintnyi kötelezettségüket is. A falépítés minden bizonnyal megkezdődött, hiszen a védművek javítására kiadott összegek még

¹³¹ Mályusz 1984: 168. „*cum nos civitatem nostram Eperyes nuncupatam muro circumdari et aliis fortaliciis lapideis videlicet et ligneis firmare commiserimus*” ZsO. II. 2984. Részletesebben lásd.: Gulyás 2014: 132–133.

¹³² 1405. április 18. ZsO. II. 3809., DF 228551.

¹³³ 1405. április 18. ZsO. II. 3808., DL 42841. 1407. február 28-án Zsigmond már „újonnan megerősített” városként említi a települést (ZsO. II. 5327. DF 228555.).

¹³⁴ ZsO. II. 3046. 1404. március 14.

¹³⁵ ZsO. II. 3336. 1404. augusztus 3.

¹³⁶ „*ut eadem civitas per hoc muniri possit et decentius forticari*” 1405. július 2. ZsO. II. 4021.

¹³⁷ ZsO. II. 6719. 1409. április 10. A királynak dicsőségére, az országnak hasznára van a városok fallal övezése, si *terre, civitates et opida nostre ditione subiecta fortalitorum presidiis muniantur.*

¹³⁸ Debrecen: DF 278841, Alsókörs DL 10340. Somorja DF 274862.

¹³⁹ Kubinyi a 15. század első felében már *oppidumként* kezeli Debrecen a magánföldesúri joghatóság miatt, véleménye szerint ezzel magyarázható a városfalak el nem készülte is. Nem meglepő, hogy Debrecen földesurai nem támogatták a falépítést, hiszen így jobbágyaik falak mögé rejtőzhettek volna. Kubinyi 2000: 178. Mályusz 1984. 169. Mályusz Elemér a következőképpen fogalmazza meg Zsigmond falépítési szándékának komolyságát: „*A szavak a látszat és a lényeg ellentétét takarják. Ez itt is Zsigmond egyéniségét meghatározó tényező.*”

a 17. században is felbukkannak a forrásokban. Az építkezések befejeztével végül egy cölöpökkel, árkokkal megerősített, helyenként talán falazott szakaszokkal tűzdelt falrendszer készült el.¹⁴⁰

A városfal építése feltehetően Zsolna esetében is lassabban haladt a tervezettnél, hiszen I. Mátyás 1475. június 29-én kiadott oklevelében felszólította a várost, hogy folytassák megkezdett falaik építését,¹⁴¹ vagyis ekkor még mindig nem készültek el a város védfalai.

¹⁴⁰ *Strešňák* 2005: 25.

¹⁴¹ LSM 579.

5. Az 1405. évi kiváltságlevelek értékelése

Amennyiben a megadományozott városok későbbi sorsának szempontjából vizsgáljuk az 1405. évi királyi privilégiumokat, szembetűnő az a tény, hogy az egyes városok fejlődésének előmozdításához egy királyi kiváltságlevél jelentősen hozzájárult, ugyanakkor annak megléte sem garantálta a várossá válást. A birtokos személye hasonló jelentőséggel bírt, ugyanis a királyi tulajdonból magánföldesúri joghatóság alá kerülő települések számára a várossá válás lehetősége számottevően csökkent. Hasonló folyamatnak lehetünk szemtanúi, ha Debrecen 1405 utáni történetét vizsgáljuk.¹⁴²

Zsigmond 1410 júniusában 13 000 aranyforintért Balicki Andrásnak adta zálogba Debrecent a sókamara céljait szolgáló *curia* kivételével.¹⁴³ Két évvel később, 1412. augusztus 29-én a város ugyan visszakerült Balickitól – kezén maradt ugyanakkor Szklabinya vára és Turóc megye –, cserébe viszont a király zálogba adta neki Bártfát a királynak fizetendő 500 aranyforintos évi adóval, valamint az újévi ajándékot, melynek összege 12 ezüstmárka volt.¹⁴⁴ 1411. február 23-án Zsigmond dekrétumára hivatkozva Debrecennek vámmentességet biztosított a királyi vámhelyeken.¹⁴⁵ Ugyanezen év szeptemberében azonban ugyancsak a király parancsára Lazarevics István szerb despotát iktatta be a váradi káptalan adomány címén Debrecen és a debreceni uradalom birtokába.¹⁴⁶

A település Lazarevics halála után sem került vissza a királyhoz, mivel 1427-ben az uradalom és a (mező)város a despota unokaöccse, Brankovics György birtokába került.¹⁴⁷ 1444-től Hunyadi János zálogbirtokként bírta az uradalmat, majd halála után a birtok

¹⁴² A magánföldesúri joghatóság alá kerülő települések esetében gyakran már az eladományozás pillanatában felváltja az *oppidum* meghatározás a *civitast*. (Gulyás 2018: 325–326.) Szemléletes példa Patak esete. A város Zsigmond 1429. március 7-én keltezett privilégiumában, mint „*ipsam civitatem nostram Naghpathak*” szerepel (DL 24820.) ellenben a Pálóciak számára július 9-én kiállított királyi adománylevélben már a „*civitatem seu opidum Naghpathak*” (DL 12095) formában hivatkozik rá a kancellária írnoka. (Gulyás 2017: 50–51.) Debrecen esetében 1407-től jelenik meg az *oppidum* terminológia használata (1407: DF 278788.) emellett azonban a *civitas* sem kopott ki teljes mértékben a forrásokból. Részletesebben lásd: Gulyás 2014b: 395. Az 1405. évi kiváltságlevélről időben távolodva a *civitas* meghatározás egyre ritkábbá válik, míg az *oppidum* kifejezés használatának gyakorisága növekszik. Zsigmond uralkodása alatt a város és mezőváros kifejezést együttesen használták Debrecenre, hogy aztán 1435 után a *civitas* formula helyére véglegesen az *oppidum* kerüljön. Gulyás 2014b: 396. A terminológia alakulása szempontjából Debrecen magánkézbe kerülése döntő esemény lehetett. A 15. század második felében Kubinyi András Debrecent már a jelentősebb városfunkciójú mezővárosok közé sorolja. Kubinyi 2004: 23.

¹⁴³ 1410. június 2. Debrecen: DF 212742., ZsO. II. 7655., Balicki megkapja továbbá Szklabina várát Turóc megyével s a vár tartozékainak kamaranyereségével. Incze 2012: 116–117. A debreceni sókamara történetét részletesebben lásd: Draskóczy 2011: 151.

¹⁴⁴ Sroka 2016: 38. DF 212748., ZSO. III. 2587.

¹⁴⁵ 1411. február 23. DF 278877., DF 278790., ZSO. III. 179.

¹⁴⁶ 1411. szeptember 24., DL 79027. Orosz 2011: 117.

¹⁴⁷ Orosz 2011: 118.

igazgatását özvegye, Szilágyi Erzsébet vette át. I. Mátyás 1484. november 11-én a munkácsi és debreceni uradalmakat fiának, Corvin Jánosnak adományozta.¹⁴⁸

Debrecen a magánföldesúri kézbe kerülése után az önálló bíróválasztás jogát megtartotta, a megválasztott bíró bemutatási kötelezettségétől pedig eltekintettek urai.¹⁴⁹ 1484-ben Mátyás király privilégiumban biztosította Debrecennek, hogy az ispán a polgárok között nem ítékezhet, debreceni polgárt pedig nem fogathat le és nem bírságozhat meg. A lakosok által fellebbezett ügyekben sem volt illetékes, azokat más fellebbviteli fórum: vagy a tárnokmester, vagy Buda város magisztrátusa volt jogosult eldönteni, vagyis Debrecen ezek szerint valóban a budai joggal élt a 15. század végén.¹⁵⁰

Hasonló folyamatnak lehetünk szemtanúi a Zemplén megyei Patak esetében is, amely szemléletes analógiája, a király felemás eljárásának egyik legjobb bizonyítéka, lehet a debreceni esetnek, habár a település nem szerepel az 1405-ben kiváltságoltak között. Miután a Perényi Miklós-féle ágnek fiágon magva szakadt a város a korona tulajdonába került. 1429. március 7-én Zsigmond Buda város jogait és kiváltságait adományozta Pataknak, a települést a szabad királyi városok sorába emelve.¹⁵¹ Zsigmond kiváltságlevele biztosíthatta volna a város további fejlődését, azonban nem sokkal a privilégium kiállítása után ugyanezen év július 9-én Patak királyi adományként a Pálóciak birtokába került.¹⁵²

Máshogy alakult a királyi kézben maradt Zsolna története, melynek kiváltságait 1438-ban Albert megerősítette, ezzel együtt átírta I. Károly, Mária és Zsigmond kiváltságlevelét. A települést ekkor, mint „*opidi nostri Sylina*” említik.¹⁵³

A réviek számára talán még kevésbé tudatosult a privilégium jelentette lehetőség. A május 29-ei kiváltságotlás után alig 8 hónap elteltével 1406. január 10-én, Zsigmond Szántói Lack Jakab erdélyi vajdának és testvérének Dávid mesternek adományozta a mezővárost.¹⁵⁴ Az adományt a vajda hű szolgálataiért, másrészt a baranyamegyei Nécse váráért cserébe kapta. Révet ekkor, mint a vár déli oldalán fekvő *possessio*-t említi az oklevél.¹⁵⁵ 1432-ben a sólyomkői vár és a hozzá tartozó uradalom Szántói Lack Jakab halála után visszaszállt a koronára. Zsigmond 1435. április 24-én Kusalyi Jakcs Lászlónak és Losonci Bánffy László fia

¹⁴⁸ C. Tóth 2019a.: 121. Részletesebben lásd: C. Tóth 2019b.: 72.

¹⁴⁹ Blazovich 2002: 135. Habár az évenként választott bírónak széleskörű joghatósága volt, a város új fellebbezési fóruma azonban a földesúr úriszéke lett.

¹⁵⁰ Lakatos 2019: 79. DF 278829. (1484. január 25.) A privilégiumban a település már *oppidi nostram*-ként szerepel. Debrecen fellebbezési fórumának alakulását lásd: Blazovich 2002: 160.

¹⁵¹ Gulyás 2017: 50–51.

¹⁵² 1429. július 9. – DL 12 092.

¹⁵³ 1438. március 26. DF 274 406.

¹⁵⁴ Az adománylevél eredeti formájában a DL 87746-os jelzet alatt található.

¹⁵⁵ 1406. január 10. DL 87746.

Istvánnak 6250 aranyforintért zálogosította el Súlyomköt, ezenfelül további 500 aranyforintért Fugyi és Poklostelke vámját.¹⁵⁶ Az oklevél szövege szerint Jakcs és Losonci fejenként 125 lándzsást adtak a királynak, lándzsásonként 25 forintot felszámolva tehát Zsigmond az uradalom zálogba adásával egyenlítette ki a számlát. A vár és az uradalom birtoklásáért a 15. század derekán folyamatos birtokpercek folytak, míg végül 1466-ban Vitéz János esztergomi érsek 6750 aranyforint zálogösszeg megfizetése után magához válthatta a birtokot.¹⁵⁷ Miután az érsek 1471-ben szembefordult a királlyal, I. Mátyás 1472 december 7-én – más javak mellett – a súlyomkői uradalmat is elvette tőle, majd Bélteki Drágfi Bertalan gondjaira bízta.¹⁵⁸

A fejletlen Révhez viszonyítva Zsigmond körösi privilégiuma már sokkal biztosabb alapokra támaszkodhatott. Itt 1405-re a várossá válás számos feltétele adott volt. A hetivásárokon túl az Alsókörsön lévő plébánia is a település fejlettségét mutatja.¹⁵⁹ A szlavón báni szék megléte pedig igazgatási szempontból emelte ki Köröst, amelynek a kereskedelmi szerepe is jelentékeny volt, mint a *via Colomannis* egyik jelentős állomása.¹⁶⁰ A Körös esetében megfigyelhető konjunktúrával párhuzamosan a 14–15. század fordulóján Somorja számára is adott volt a lehetőség, hogy valódi várossá váljon. Szombati hetivására már 1353-tól adatolható.¹⁶¹ 1411-ben a város közössége által megfogalmazott, majd Seczenslag Lőrinc bíró által előadott kérés értelmében Zsigmond két, éves vásárt engedélyezett „*civitatis nostre Sendmarein*” lakosainak.¹⁶² Ugyanezen év októberében a király parancslevelében tiltotta meg a vásárra igyekvők zaklatását és akadályozását.¹⁶³ A látványos gazdasági prosperitás ellenére Garai Miklós nádor egy 1414-ben kelt ítéletlevelében mégis a mezőváros kifejezést használja a településre.¹⁶⁴

Az 1405. évi városi dekrétum kiadását és az azt követő kiváltságolási hullámot már Mályusz Elemér is Zsigmond reformkísérleteként értékelte, amelynek igen messzetekintő céljai voltak.¹⁶⁵ A király intézkedéseivel egyfelől törekedett jövedelmei gyarapítására, amely virágzó városok esetében még jelentékenyebbé válhatott volna, másrészt az 1403-1404. évi belháború tapasztalataiból okulva a városi polgárságban szövetségest próbált találni, hatalmát stabilizálni.

¹⁵⁶ DL 88317.

¹⁵⁷ DL 88433. 1466. szeptember 21.

¹⁵⁸ DL 88535. A Drágfiak birtoklásával a magánföldesúri joghatóság ezután folyamatos volt Rév esetében.

¹⁵⁹ Lakatos 2019: 399.

¹⁶⁰ Lakatos 2019: 399.

¹⁶¹ Strešňák 2005: 33.

¹⁶² 1411. szeptember 29. ZsO. II. 995., DF 274859., vagy DF 274861. A két, éves vásár: három nappal Szent Orbán előtt (máj. 26–28.), Szent Bertalankor (aug. 23–25.). Weisz 2012: 156.

¹⁶³ DF 274859., DF 274861., ZsO. III. 1063. Az oklevél értelmében Somorja ideiglenes árumegállító jogot is szerzett. Strešňák 2005: 33–34.

¹⁶⁴ 1414. szeptember 9. DL 10013., ZsO. IV. 2466.

¹⁶⁵ Mályusz 1953: 188.

Az 1405. évi kiváltságolási hullám számos mezővárosnak megnyitotta az utat a várossá válás felé, azonban a kínálkozó lehetőséggel a települések többsége nem tudott élni.¹⁶⁶ Ismétlődő tendenciaként figyelhető meg, hogy a magánföldesúri joghatóság alá kerülő mezővárosok számára a földesúri függés elzárta a felemelkedés útját.¹⁶⁷

A kiváltságlevelek vizsgálatával sikerült behatárolnom az 1405. évi királyi tanácsülés kronológiai rendjét. Az okleveles források alapján a városi dekrétum kiadását megelőző tanácsülés feltehetően 1405 márciusának közepén kezdődhetett. A privilégiumok révén adatolhatóvá váltak azok a királyi városok és mezővárosok, amelyek követek útján képviseltették magukat. Az április 15-én becikkelyezett törvényszöveg, valamint az oklevelek szövegének összevetésével a dekrétum tárgyalásának folyamatába is bepillantást nyerhettünk. Zsigmond részéről a városfalépítések támogatása a fallal övezett városok megkülönböztetett jogállásából, annak stratégiai jelentőségéből eredt, amely mind külső ellenség ellen, mind a királyi hatalom támaszaként fontos, ha nem nélkülözhetetlen volt a számára.¹⁶⁸

A dekrétum és az azt követő kiváltságlevelek azt az utolsó pillanatot mutatják meg a számunkra amikor a 14. századig egységes városi fejlődés kettéválik egyes városok leszakadnak, mások felemelkednek így véglegesen eldől, hogy az adott település *civitasként*, vagy *oppidumként* folytatja tovább a történetét.

¹⁶⁶ Fügedi 1972: 337.

¹⁶⁷ Az 1405-ben kiváltságolt mezővárosok közül Rév, majd Debrecen, 1429-ben pedig Patak kerül földesúri alávetettségbe. Jobbággyá süllyedt több, egykor királyi város polgársága is és így a városok eladományozása visszahatott a polgárság társadalmi súlyára is. Ezt nagyon jól mutatja Bebek János tárnokmester esete, aki az 1410-es években nem volt hajlandó a tárnokszéken egy asztalhoz ülni az általa állatoknak nevezett városi előljárókkal, saját bírótársaival. Kubinyi 1972: 40. Gulyás 2018: 325.

¹⁶⁸ Kubinyi 1987: 236.

Felhasznált szakirodalom és források

- Bada 2005.** Michal Bada: A zsolnai városkönyv. Forrás a későközépkori és kora újkori város mindennapi életének kutatásához. In: Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században. Szerk. Csukovits Enikő, Lengyel Tünde. Bp., 2005. 187–197.
- Bárány 2011.** Bárány Attila: Debreceni Dózsa küzdelme a bihari oligarchákkal. In: Debrecen város 650 éves. Várostoprténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. 67–114.
- Blazovich 2002.** Blazovich László: Városok az Alföldön a 14-16. században. Dél-Alföldi évszázadok 17. Szeged, 2002.
- Blazovich 2008.** Blazovich László: Az Alföld 14–16. századi úthálózatának vázlata. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből 26. Szeged, 1998. 51–61.
- Blazovich 2018.** Blazovich László: Kolozsvár, a királyi szabad város. In: Cluj – Kolozsvár – Clausenburg 700. Várostoprténeti tanulmányok. Studii de istorie urbana. Főszerk. Lupescu Makó Mária. Szerk. Ionut Costea – Ovidiu Ghitta – Sipos Gábor – Rűsz Fogarasi Enikő. Kolozsvár, 2018. 39-45.
- Csánki 1890–1941.** Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I-V. Bp., 1890–1941
- DF** Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL–DF CD-ROM** Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára. CD–ROM. Szerk. Rác György. Bp., 2009
- DL** Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár
- DocVal.** Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad

- annum 1400 p. Christum. (Bp., 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.)
- Draskóczy 2011.** Draskóczy István: Sókamara és város-vidék kapcsolata Debrecenben az 1430-as években. In: Debrecen város 650 éves. Vároštörténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. 149–172.
- DRMH.** János M. Bak: Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. 2019.
- Engel 1987.** Engel Pál: Az utazó király: Zsigmond itineráriuma. In: Művészet Zsigmond király korában. 1387-1437. Tanulmányok. I. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Bp., 1987. 70–92.
- Engel 2001.** Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301-1457. Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001.
- Engel-C. Tóth 2005.** Engel Pál-C. Tóth Norbert: Itineraria regum et reginarum Hungariae. Bp., 2005.
- Fügedi 1972.** Fügedi Erik: Mezővárosaink kialakulása a XIV. században. Történelmi Szemle 14 (1972) 321–342.
- Fügedi 1981.** Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Uő.: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Bp., 1981. 238–311.
- Gulyás 2008.** Gulyás László Szabolcs: A középkori mezővárosok gazdasági-társadalmi szerepének megítélése a történeti szakirodalomban. Valóság 52 (2009) 2. sz. 69–81.
- Gulyás 2014a.** Gulyás László Szabolcs: Városfalépítés a középkori Eperjesen. In: Falak és választóvonalak a történelemben. Szerk. Reszler Gábor, Buhály Attila, Szoboszlai György. Nyíregyháza, 2014. 127–142.
- Gulyás 2014b.** Gulyás László Szabolcs: Civitas vagy oppidum? Szempontok 15. századi mezővárosaink jogi terminológiájának vizsgálatához. In: Arcana tabularii.

- Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I-II. kötet
Szerk.: Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél.
Budapest-Debrecen 2014. I. kötet, 391–403.
- Gulyás 2017.** Gulyás László Szabolcs: Mezővárosi önkormányzat a középkori Hegyalján. Bp., 2017.
- Gulyás 2018.** Gulyás László Szabolcs: A mezővárosok kialakulásának birtokjogi vonatkozásai. 2018, Cluj – Kolozsvár – Clausenburg 700. Várostartörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbana. Főszerk. Lupescu Makó Mária. Szerk. Ionut Costea – Ovidiu Ghitta – Sipos Gábor –Rüsz Fogarasi Enikő. Kolozsvár, 2018. 321–328.
- Gyöngyössi 2004.** Gyöngyössi Márton: Zsigmond király aranypénzverésének első korszaka (1387-1401). In: „Es tu scholaris”. Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Szerk.: F. Romhányi Beatrix – Grynaeus András – Magyar Károly – Végh András. Bp., 2004. 103–114.
- Györffy 1987.** Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Bp., 1987.
- Incze 2012.** Incze János: Luxemburgi Zsigmond városzálogosításai: Segesd és Bártfa esete. In: Péterfi Bence, Vadas András, Mikó Gábor, Jakab Péter (szerk.) Micae Mediaevales; Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Bp., 2012. 109–122.
- Iványi 1905.** Iványi Béla: Bihar- és Bars vármegyék vámhelyei a középkorban. In: Gazdaságtörténelmi Szemle 1905.
- Kubinyi 1972.** Kubinyi András: A magyarországi városhálózat XIV-XV. századi fejlődésének néhány kérdése. In: Tanulmányok Budapest múltjából 19. Bp. 1972. 39–56.
- Kubinyi 1987.** Kubinyi András: Zsigmond király és a városok In: Művészet Zsigmond király korában. 1387-1437. Tanulmányok. I. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Bp., 1987. 235–245.

- Kubinyi 2000.** Kubinyi András: Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén - Dél-Alföldi évszázadok 14. Szeged, 2000.
- Kubinyi 2004.** Kubinyi András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. Történelmi szemle 46 (2004) 1–31.
- Kubinyi 2006.** Kubinyi András: „Szabad királyi város” – „Királyi szabad város”? Urbs 1 (2006) 51–61.
- Kumorovitz 1987.** Kumorovitz L. Bernát: Budapest Történetének Okleveles Emlékei Harmadik kötet (1382-1439). Bp., 1987.
- Ladányi 1980.** Ladányi Erzsébet: Libera villa, civitas, oppidum. Terminológiai kérdések a magyar városfejlődésben. In: Történelmi Szemle 1980/3.
- Ladányi 1992.** Ladányi Erzsébet: Az oppidum fogalom használata a középkori Magyarországon. Az oppidumok jogélete. Levéltári Szemle 42 (1992) 4. sz.
- Ladányi 1994.** Ladányi Erzsébet: Zsigmond törvényhozása és a városok 1405-ben. In: Scripta Manent, Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerk.: Draskóczy István. Bp., 1994.
- Lakatos 2019.** Lakatos Bálint: Mezővárosi oklevelek. Bp., 2019.
- LSMS.** Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Zost. Martin Stefánik, Ján Lukačka et al. Bratislava, 2010. (Az egyes városok szócikkeinek szerzőire külön nem hivatkozom.)
- Mályusz 1953.** Mályusz Elemér: A mezővárosi fejlődés. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk. Székely György. Bp., 1953, 128–191.
- Mályusz 1984.** Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp., 1984.
- Mályusz 1960.** Mályusz Elemér: Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon. In: Történelmi Szemle 1960/3.
- Módy 2006.** Módy György: Földesúri kúriák és várkastély Debrecenben. In: Historia et ars. Módy György válogatott

- tanulmányai. Szerk. Vajda Mária. Debrecen, 2006 (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok közleményei 59.) 120–133.
- Orosz 2011.** Orosz István: Debrecen útja a mezővárostól a szabad királyi városig. In: Debrecen város 650 éves. Várostoprténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. 115 – 130.
- Pach 1975.** Pach Zsigmond Pál: A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában. In: Századok 1975.
- Solymosi 2011.** Solymosi László: Debrecen 1361. évi kiváltságlevele. In: Debrecen város 650 éves. Várostoprténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011,
- Sroka 2016.** Stanislaw A. Sroka: A középkori Bártfa és kapcsolatai Kis-Lengyelországgal. Bp., 2016.
- Strešňák 2005.** Strešňák Gábor: Az 1405-ös privilégium hatása Somorja fejlődésére a középkorban. In: Strešňák Gábor, Végh László (Szerk.) Fejezetek Somorja város történetéből; Történelmi konferencia a Zsigmond király által adományozott városi kiváltságok elnyerésének 600. évfordulója alkalmából. Somorja-Dunaszerdahely, 2005. pp. 21-52.
- Szabó 1971.** Szabó István: A falurendszer kialakulása Magyarországon (10-15. század). Bp., 1971.
- Szende 2016.** Szende Katalin: Mennyit ér a kiváltság? Várostoprténeti kibocsátása és rendelkezéseik betartása I. Károly alatt. In: Pénz, posztó, piac, ed. Weisz Boglárka. Budapest, 2016, pp. 285-339
- Szende 2017.** Szende Katalin: Nundinae seu forum annuale. Sokadalomtartási engedélyek Nagy Lajos várostopolitikájában. in: Hatalom, adó, jog.

- Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról ed. Boglárka Weisz – István Kádas, Bp.: MTA BTK, 2017, pp. 231-261.
- Ifj. Szentpétery 1934.** Ifj. Szentpétery Imre: A tárnoki ítélőszék kialakulása. Századok 68 (1934) 510–590.
- Teke 2004.** Teke Zsuzsa: Adalékok Zsigmond várospolitikájához 1387–1405. In: Változatok a történelemre: tanulmányok Székely György tiszteletére. (Monumenta historica Budapestinensia; vol 14). Szerk. Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Bp., 2004. 225–233.
- C. Tóth 2009.** C. Tóth Norbert: Luxemburgi Zsigmond uralkodása 1387-1437. Bp., 2009.
- C. Tóth 2019a.** C. Tóth Norbert (2019) Szilágyi Erzsébet debreceni uradalmának ispánjai és leveleik. In: Hunyadi Mátyás és kora. Memoria Hungariae (12.). MTA–DE „Magyarország a középkori Európában” Lendület Kutatócsoport, Debrecen, pp. 120–135.
- C. Tóth 2019b.** C. Tóth Norbert: Szilágyi Erzsébet "udvara" In: Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Bp. 2019. 51–114.
- C. Tóth 2021.** C. Tóth Norbert: Ráckeve középkori oklevelei. Bp., 2021.
- Valter 1987.** Valter Ilona: Pásztó, egy Zsigmond kori mezőváros. In: Művészet Zsigmond király korában. 1387-1437. Tanulmányok. I. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Bp., 1987. 271–282.
- Weisz 2011.** Weisz Boglárka: Debrecen árumegállító joga a középkorban. In: Debrecen város 650 éves. Várostarténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. 131–148.

- Weisz 2012.** Weisz Boglárka: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. Bp., 2012.
- Weisz 2013.** Weisz Boglárka: A királyketteje és az ispán harmada, Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében. Bp., 2013.
- Zsoldos 2020.** Zsoldos Attila: Bihar királyi várai a Zsigmond-kor első két évtizedében. In: Zsoldos, Attila (szerk.) Nagyvárad és Bihar a Zsigmond-korban. Nagyvárad, 2020. 9–53.